عەزیز محەمەد لە نێوان وابەستەیی و خۆگونجاندندا … شاخەوان شکۆش

گومان لەوەدا نییە عەزیز محەمەد خاوەنی خەباتێکی نامیاری دوورودرێژە، کەسایەتیەکی سادە و خاکی و خۆشەویست بووە، لەناوبژیوانی و هاوڕێی ئاشتەواییدا شوێنی دیاربووە و لەگەڵ هەڵوەشاندنەوەی چارەسەر لەرێگەی دایلۆگەوە بووە. ئەو تایبەتمەندیانە تایبەتمەندی ئەرێنین و لایەنی دڕوشاوەی سەرکردەی کەچکردوو عەزیز محەمەدن.

لەلایەکیترەوە کەلتووری پەداهەدان و بەرزکردنەوەی رۆژهەڵاتی، جگەلەوەی چاوپێشینە لەلایەنە نەرێنیەکان، ئاراستەیەکی لایەنگرانەی سوپگەکتیڤانەیە کە لارە بەلای درێژەی نائومێدی و داماوەکان. سەبارەت بەو جۆرە کەسایەتیانە ناچارین پێنجە لەسەر لایەنە ئەرێنی و نەرێنیەکان دابنێین، بۆ ئەوەی بتواندرێ سوود لە هەڵسان و کەوتنەکان وەربگیرێت.

عەزیز محەمەد بۆ ماوەی ٣٠ ساڵ سەرکی حزبی شوعی بوو، لە مێژووی رامیاری خێدا هەڵسان و دابەزینی زۆری تێمارکردووە. ئەو ئۆگەرچی سەرکردەیەکی ئیراقی بوو بەڵام پەیوەندی راستەوخۆی بە باشوری کوردستان و مێژووی خەباتی رامیاری باشوری کوردستانەوە هەیە. هەروەکو نزیکەی ٦٠ ساڵ باشوری کوردستان لە قۆناغێکی رامیاری ناوخۆدا خۆی دەخواتەوە و بەدەستی کەمێک سەرکردە و پارتی ناسەرکەوتووەوە گیردە بووە، عەزیز محەمەد وەکو سەرکی پارتێکی دیاری ئەو ماوەیە، لەو قۆناغە بەبڕی نییە.

خەباتی چەپ لە کوردستان و ئیراقدا لە سەرهەڵدانیەوە و تاکو کۆتایی هەشتاکان وابەستەی تێگەیشتنێکی رۆژهەڵاتی تەسکبین و بەتایبەتی سۆڤیەت بوو. خەباتێک کە ئامادەی قوربانی کەمێگە بە ئایدەلۆژیای نازانستی و وشکی تووندەو بوو. چەپەکانی هەژاوا زوو دەرکیان بەو وشکی و گیردەیەی لەکدانەوەی وشەیی مارکسیسزم کرد، بەیە هەوڵیاندا ڕەوتێک بارەو ئاراستەیەکی ریالیستانەی گونجاو ببەن، ئاراستەیەک کە بتوانێ لەگەڵ داخوازیەکانی کەمێگە و چینی ستەمدیدە بگونجێت، وە بەدیهێنانی ریالیستانە بێت. بۆنمونە ئەو

هەوڵانەی ڕزا لوکسمبۆرگ، کارچ، گرامسی یا شارزایانی خوێندگەی فرانکفۆرت لە دوای بیستەکاندا دایان.

عەزیز محەمەد لە ٦٤ ـەوە تاکو ٩٣ سکرتێری حزبی شوعی بوو، جگە لەملکەچی بە سۆڤیەتی براگەورە چیتری تەمار نەکرد. کاڵەنی گەورەی بوونی چەپ لە کوردستاندا پشکی دیاری بەرپرسیاریەکەی لەئەستۆی حزبی شوعی دایە، هەروەکو خۆی بە پشتەوی پارتە چەپەکان دەناساند. شکستەکی گەورەیە دوای ٧٠ ساڵ خەبات، بوونی چەپ لە مەودایەکی سنورداری ناکاریگەردا ڕەتناکات و لەکەبووندە بچوکەکان تەناپەرێت. چەن نان و ئاو بە مرۆڤکانی کەمەگە پەویستە، هەندێش بوونی پارت و تەکخراوی چەپ بە بوونی کەمەلگەیەکی تەندروست پەویستن. دیارە حزبی شوعی ڕاستی خۆی لەمبارێوە نەبینی و بەرپرساریشە لەو بارە نالەبار و نابووتیەی کە ئەستا بەرۆی چەپی تەکەوتووە.

لەژێر سەرکایەتی عەزیز محەمەدا بوو کە حزبی شوعی چووە ناو بارە لەگەڵ حزبی بەعسدا لە کۆتایی شەستەکان و سەرەتا و ناوەراستی حەفتاکاندا. ئەو هەنگاوە هەنگاوەکی خەکوژانە بوو. جگەلەوەی حزبی شوعی کوتە سەنگەری دژ بە خەباتی ڕزگاری خەڵکی کوردستان، حزبی بەعس بە بەرنامە زیرەکانە حزبی شوعی لەناوەوە داڕاند. دوای ئەو کوتنە حزبی شوعی هەرگیز وەکو پێشوو خۆی نەگرتەوە. دووبارە هەلبژاردنەوەی عەزیز محەمەد لە کۆنگرەی دوای ئەوە و دواتر تەنها ئاماژە بە لاسایی کەلتورەکی کۆنسەرڤەتیوی چەقبەستووی ڕژهەڵاتی دەکەن. ئەگەر سەرکردەیەک کەم یا زەر پشکی لە نسکۆ و ژێرکەوتنەکدا هەبوو، ڕەوتی ڕاشیونال و هوشیار جارێکیتر هەڵینابژێرتەوە. ڕەتکردنەوەی بەرپرسیاری لەبارەکدا کە مرۆڤ ناتوانێ لە ئاست داخوازی و ئاماجەکاندا بێت، هەستکردنەکی ژیرانەیە و ئازایەتی گەرەکە. بەڵام پەسندکردنی بەرپرسیاری لەگەڵ بوونی فاکتەرە نەرێنیەکان کە ناسەرکەوتوویی ڕابردوو وێنە دەکەن، پەسندکردنی درێژدانە بە ناسەرکەوتوویی و مانەوە لەباری پەنگخواردووی پشوودا لەلایەن کەسکەوە.

کەلتوری ڕامیاری دوورپەرێزی و خۆگونجاندن کاریگەری دیاری بەسەر عەزیز محەمەد و حزبی شوعیەوە هەبووە. دیارە ڕەوتی خۆ گونجاندن و خۆلادان لەبەروروبوونەوەی نارەواییەکان، چارەسەری کێشە و قەیرانەکان ناکەن، بەڵکو پەسندکردنی کێشە و قەیرانەکانە و خۆاهێنانە لەگەڵ بارودۆخ و هاوکێشەیەک کە نارەوایی سەپاندوویانە. ٢٦ ساڵە کەمەگەی باشوری کوردستان لەلایەن دوو بارە

و بنەماکانی ناسیۆنالیزم لە بەرامبەردا دەکرێت لەسایەی دەسەڵاتی بنەماڵەیی و حزبی چەکدارەوە گەندەڵی، تاوان و ناپاکی کۆمەڵگەیان ئیفلیج کردووە، بەڵام ئەو لەو ماوەیەدا وەکو کۆمەڵگەیەکی دیار، بیهێواشت مایەوە و دەنگی دژی ئەو ناسیۆنالیزمە هێندەی. ئەو هەوێدارە رۆچاوی بەرژەوەندیەکانیان بکات، هەروەکو لایەن دەسەڵاتدارەوە خەڵات کراوە. پشتیوان دەڵێن بەدەنگی نیشانەی رزگاریە، ئەو پێندە راستی تێدا هەیە. ئەگەر ئەو وزە و توانای ململانێی نەبوو و بەساڵدا چووبوو، دەیتوانی لانی کەم مەدالیای بارزانی رێتکاتەوە.

لە کۆتاییدا پێویستە بگوترێت، دەکرێ بەخشینی مەدالیا پرسیار دروستکەن و جێگەی رەخنەبن. چونکە زۆر لە مەدالیاکان نەک هەر ناتوانن راستیەکان بپێکن، بەڵکو راستیەکان لە بەرگی بەرژەوەندییە بارگاوی و رەنگاویەکان دەئاخنن و مارکوشتەی دەکەن. هەروەکو بوونی مەدالیای زۆر لە شێوەی مەدالیای سڤیەتی، بارزانی یا بلە و زۆر جۆری دیکە رزگاریخوازی لایەن و دیدەکی رامیاریە لە ئاکار و کرداری ئەو کەسەی خەڵاتەکەی پێبەخشراوە.

1-6-2017

من گۆزەکەم شکاوە، گۆزەکەی ناو سنگم لە نێوان یاداشت و نامەدا … داستان بەرزان

بەیانییەك لە ماڵەوە

چاوم دەکەوە و لە خەوێکی خراپتر لەوەی دونێ شەو ڕادەکەم، ناخۆشە لە خەونتدا دەستەکەت ببینیت لەگەڵ پیاوانی دیکەدا، سەیری شوشەکانی جامخانەکەی هەیوان دەکەم، تەمێکی چڕ گرتوونی، بە دەنگی چڕاگەی سەربانداڕەزانم لە دەرەوەباران دەبارێت، هەڵدەستم بۆ بەردەم دەستشۆرەکە، لە پەنجەرە لاکێشەییەکەی بەردەممەوە دەڕوانمە حەوشەکە، لەسەر چیمەنە تەڕەکە دوو نارنجی قەڵەو کەوتوون، لە

ئەستاوە دەزانم تازەکی دیکە نەنکم لە خەو هادەبات و هەردووکیان دەباتە چەشتخانەکە و نیوەڕۆ دەیانگوشتە ناو زەماتەی تەماتە و کاهوەوە، ئای لەم درەختە چەند میهرەبانە! لە ڕۆژگارێکدا کە میهرەبانی مەدلی نەماوە..

ئەمڕۆ دەمەوێت زۆرترین کات لە ماڵەوەبم، مەبەستمە دڵی نەنکم هازی بکەم و لە ڕێشتنە دەرەوەکانم ئەوەندە نیگەران نەبێت، کە دەزانم بەشێکی نیگەرانییەکەی لە دڵسۆزییەتی و بەشەکەی دیکەی لە ترسی تەنیایی خۆیەتی، تەنیاییەك کە هەر مرۆڤێك لە کۆتاییەکانی تەمەنیدا تێی دەکەوێت، ترس لە تەنیایی لەو تەمەنەدا هاوکات ترسە لە مردن، نەنکم دەترسێت ڕۆژێك یان شەوێك لە تەنیاییدا مردن بێت و بە هەر بیانوویەك بێت فریوی بدات و بۆ هەمیشە لەگەڵ خۆی ببات، لە کاتێکدا ئەم نایەوێت ژیان بەجێبهێڵێت، ئەگەرچی مرۆڤێکی ئیماندارە، بەڵام ژیاندۆستییەکی بێئەندازە لە چاوەکانیدا دەدرەوشێتەوە، چەندین جار دیتوومە لە ترسی مردن فرمێسك بە چاوەکانیدا هاتۆتە خوارەوە و لەبەرخۆیەوە کۆزاوەتەوە، گوێی لە قوئان گرتووە و پاڕاوەتەوە، وەك ئەوەی بیەوێت بڵێت: (کەمێك بەخشندەتربە لەگەڵ بەندەکانت) دەزانم نەنکیشم وەك ئەو ئازیزانەیترم ساتێك هەیە جەمدەهێڵێت و کاتێك ئاوڕ لە دەوروپشتم دەدەمەوە چڕتر دەبێت، بەڵام لای من مرۆڤی وەکو نەنکم هی ئەوەنین بەدەم خەم و ئازارەوە بمرن، لێ ئیتر ئەوە خراپی ژیان و کۆتاییە قبوڵنەکراوەکەیەتی، کە بە جۆرێکی زۆر دڵندانە مرۆڤ کاول دەکات!

هێندەکیتری مانەوەم لە ماڵەوە خەمم کە نامەوێت لەوە زیاتر لەبەر چاو و دەستدابم، با ئەوانەی لەگەڵیان دەبم لە هیزی ئەو کەسانەش بن کە تاڕادەیەك لێم شارەزان، بەڵام هێشتا هەر پێویست نییە ئەوەندە بەدەڕەوەبیت لە سەردەمێکی ناڕوون و درزنی وەهادا کە دڵزینەوەی کەسانێك بتوانیت لەگەڵیان ئاسودەبیت ئاسان نییە و بگرە هەر زۆریش سەختە، بۆیە مانەوە لە ماڵەوە و دەستگرتن بە خۆتەوە باشترە لەوەی بکەویتە بەردەست خەڵکی و ئەوانیش ئارەزووی خۆیان دەنوکت لێبگرن، وەك ئەو جوچکە بریندارەی بە هەموو جوچکەکانیتر دەکەونە دەنوکگرتن لە سەری، تا ئەو ئاستەی خوێن بە لاچاوەکانیدا دێتەخوارەوە و مۆخی سەری بەدیار دەکەوێت، ژنە بە تەمەنەکان بەو جوچکە دەڵێن: جوچکە غەریبە، ئەم ڕۆژانە من ئەو جوچکە غەریبەیەم.

ئێواران ڤێدگا

کاتژمێر(5) ی بەیانییە و لەبەردەم لاپێپەکەمدا دانیشتووم،

ووناکی شاشەکەی دەموچاوم لە تاریکی ژوورەکەدا ووناك دەکاتەوە، کرتەکرتی دووگمەکان لە بەدەنگییەکەدا تکە بە چرکە چرکی کاتژمێری سەر دیوارەکە دەبن و ئەم بەشە لەم نووسینەت بۆ دەنووسم کە نەمویست باسی بکەم:
ئێوارە پاش خواردنەوەی چارەکێك ڤێدگا لە یەکێك لە نادییە نیمچە ووناکەکانی شاردا، هاوڕێیەك پێشنیازی نادییەکی دیکەی بۆ کردم کە بە نادی چینییەکان ناسراوە، ئەگەرچی کەم دەچمە ئەو نادییانە، چونکە بە ڕاستی هەندێکیان مەدلەکی بۆزارکەرن، ئەوەیش بە هۆی ئەو قەرەباغی و بوونی گۆرانییەکی دەنگ بەرز کە زۆربەی جار گۆرانییەکانیش ئەو گۆرانییە ناخۆشانەن کە زۆرینە حەزیان پێیەتی، هەروەها ئەم نادییانە تەنیا وەك نادییەکی ئاسایی وەرنەگیراون، بەکو هەندێکیان بە ناوی مەساجەوە بوونەتە جێگەیەك بۆ بە کاڕاکردنی جەستەی ئەو ئافرەتانەی لەوێدا کار دەکەن، من ئەو شەوە دەمویست جۆرێك پەیوەندی لەگەڵ ئەو ئافرەتانەدا دروست بکەم، ئەمەش لەو هەستی تێهەیەوە سەرچاوەی گرتبوو کە ماوەیەك بوو بەرامبەر بە دەستەکەم تێمدا دروست ببوو، بەڵام شکستم هێنا، چونکە پاش قسەکردن بە ئینگلیزییەکی خراپ و تکەی بە کوردییەکی سەروگوڵاك شکاو لەگەڵ ئەو ئافرەتەی هاتبووە سەر مێزەکەمان، بڕم دەرکەوت ئەویش مرۆڤێکی بریندارە، هەر بۆیە پەیوەندییەکە بووە جۆرێك لە هاوخەمی بۆ یەکتری، ئافرەتە تەمەن سی و پێنج ساڵەکە بۆی گێڕامەوە کە مێردەکەی کابرایەکی کهولیست بووە و بۆی خراب بووە، ئەمیش پاش تێپەڕاندنی چەند ساڵێك لەگەڵ پیاوێکی وەهادا، بە منداڵکەوە لە پەوەندییەکەیان هاتۆتە دەرەوە، لە ڕاستیدا من دەمویست ئەو زیاتر باسی ئەو شتانەی ژیانی خۆیم بۆ بکات، بەڵام ئەو زوو زوو وەك ئەوەی پێی وترابێت دەستەکانی دەخستە ناوەستم و سەیری قوڵایی چاوەکانی دەکردم، لێت ناشارمەوە گەرمییەکی تایبەتم لە دەستەکانی و نیگاکانیدا هەست پێدەکرد، کە لەو بڕوایەدانیم پێشتر بە هیچ کام لەو پیاوانەی دابێت کە چوونەتە ئەوێ، ئەمەش هەستی من بوو لەو کاتەدا، دەکرێت وانەبێت، چونکە لە ئەنجامدا ئەوان لەو جێگەیەدا کاڵایەکن بە دەست بازاڕێکی دژەقەوە، هەرچۆن بێت ڕەنگە لە کاتی دیکەدا بچەمەوە ئەوێ بۆ لای هەمان ئافرەت، چونکە بۆ ئەم دۆخەی من بەخشینی کەمترین سۆز گەورەترین مانای هەیە.

مرۆڤ ئەوکاتەی بە قوڵی دڵی لە کەسێك دەشکێت، ئیتر پەنا بۆ زۆر شت دەبات، تەنیا لە پێناو ئەوەی شتێك لەو شکاوییە بە دەست بێنێتەوە، نەك چاکی بکاتەوە، چونکە مرۆڤ یەکجار دڵی دەشکێت، دۆ گۆزەیەکی ناسکی تەنکە، بەجۆرێك شەفافە هەر شلەیەکی تێدا بێت بە ئاسانی

دەیبینین، کە شکاش هێز نییە چاکی بکاتەوە، من گۆزەکەم شکاوە، گۆزەکەی ناو سنگم.

مارچی 2016
سلێمانی

ێفڤاندم، ووکان و هووست … نادر عبدالحمید.

1. ووکان. ئەم مەسەلەیە لە ووکی سیاسی دیاریکراوەوە هاتەئاراوە. دەتوانرێت لە سێ خاڵدا ئاماژەی پێبدرێت:
a) ووی کێشمەکێشکانی دەسەاتی بورژوازی لە دەوەتی لەکاڵی هەرێمی کوردستاندا، وە بە دیاریکراویش ووی کێشمەکێشکانی "پارتی" وەک حزبی بورژوا ناسیونالیستی پاوێنکاری دەسەات و ئابووری کوردستان لەبەرامبەر دەسەاتی بورژواز ئیسلامی شیعەگرا لە دەوەتی ناوەندی عەاقدا.
b) ووی کێشمەکێشێ سیاسی و حزبیەکانی ناو بزوتنەوەی کورداێتی لەناوخەی کوردستانی عەاقدا، بە باادەستی "پارتی" و پاشکێشێ پەکردن، لە قاڵبدان و بەپاشکەکردنی سیاسی "یەکێتی"، "گۆران" و حزبێ ئیسلامیەکانی کوردستان و یەکخستنەوەی "ماڵی کورد" پاش ئەکسپایەر بوونی سەرکی هەرێم و ئیفلیج بوونی حکومەتی بنکێ فراوان و لەکارخستنی پەرلەمانکەیان.
c) ووی چاوبەستگی و فریودانی جەماوەر لەلایەن دەسەاتەوە بە کپ کردنەوەی ناڕازایەتیەکان و بەرگرتن بە تێقینەوەی جەماوەری دەستەنگ و نەدار لە کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستان بەووی ئەم دەسەاتەی کە نەک هەر خزمەتگوزاریێ بنەڕەتیەکانی دابین نەکردوە بەکو موچەکانیشیان بە چەند مانگ جارێک ئەویش بە نیوەناچەی دابین دەکات.

2. تاکتیک. گرتنەبەری سیاسەتی ێفڤاندەم بەرهەمی ستاتیژێکی سیاسی حزبێ بورژوا ناسیونالیستەکانی کورد نیە کە ئامادەکاری و زەمینەسازی پێشوەختیان بە کردبێت چ لە ناوخەی کوردستان و چ لەسەر

ئاستی نەودەوەتیدا، تا بیانووەت لە ئستادا بە عەملی بکەنەوە، بەکو وەک لسەرەوە ئاماژەی پدراوە تاکتیکەکی ناو هاوکشە سیاسیەکانە لە ململانەی حزبە بورژوا ناسیونالیستەکانی کورد چ لە ناوخەی هەرمی کوردستاندا و چ لەبەرامبەر دسەلاتی بورژوا قەومی-مزهەبی دەوەتی ناوەندیدا، بە تایبەتیش لە کاتەکدا کە جەنگی هەپەچان و وەدەرنانی "داعش" بەرەوە کتایی دەوات و هووبووی نالزایەتی و نفرەتکی بەرفراوانی جماوەریش بونەتوە. هاگیاندنی پشوختی حزبە بورژوا ناسیونالیستەکانی کورد، کە مەرج نیە دوای هیفاندم پابەند بن و لز بگرن لە دنگدان و ئیرادەی خەکی کوردستان بە سربخەی و پکهنانی دەوەتک لە کوردستاندا، ئم هاستیە دردخات.

3. هیفاندم و کشەی نتەوایەتی کورد لە عەراقدا.
a) بزوتنەوەی ناسیونالیستی کورد نک هەر لە هەرمی کوردستانی عەراقدا دسەلاتدارە، بەکو لە دوای هوخانی دەوەتی "بەعس"، لە سالی 2003 بەدواوە هەزکی ئسەی بووە لە شکدانەوە بە دەوەتی ناوەندی عەراق و لەو ەگشەوە دستی لە چمکەکی دسەلاتی ناوەند گیربووە و بتە پایەیکی دسەلات لە دەوەتی بوژوازی عەراقدا.
b) زوم و ستمکی نتەوایەتی کە بەدرژایی مژووی دەوەتی عەراق و بتایبەت لسەردمی دەوەتی "بەعس"دا بسەر خەکی کوردستانەوە هبوو، بشوەیکی گشتی لە ئارادا نماوە.
c) کشەی نتەوەیی کورد لە عەراقی دوای سالی 2003، نک لە زوم و ستمی نتەوایەتیدا، بەکو لە دووخەدا برجستبوتەوە؛ یەکم کشمکشی حزبە بورژوا ناسیونالیستەکانی کورد لسەر پشک و بشی دسەلاتی سیاسی و ئابووری لەبەرامبەر دەوەتی ناوەندی. دووەمیش لسەر مادەی (140)ی دستووری عەراق کە بە "ناوچە جناکەکان" گوزارشی لەکراوە. ئویش بەدوای هاتنی "داعش" لە هاوینی 2014 و بە عەملی کەوتونەتوە ژر دستی هزی پشمرگەی "پارتی" و "یەکیەتی"وە.
d) لەرەوە مسەلەی هیفاندم بە چارسەری زوم و ستمکی نتەوایەتی نیە کە لسەر خەکی کوردستان بت، بەکو بە پچینی بش و پشکی زیاتر لە دسەلاتی سیاسی و ئابووری، وە بە پیاکردنی پارسنگکی بهزی ناسیونالیستی کوردە لەبەرامبەر هردوو ەوتی ناسیونالیستی عەرەب و ئیسلامی سیاسی لە دەوەتی ناوەندیدا.

4. هیفاندم و دوو هووست. گرچی زوربەی شیکاری و لکدانەوەکان لەوانگەی بزوتنەوەی چپ و کمونیستیەوە (بە هسوەاوانی سربخ

و گروپ و حزبەکانیەوە) بە مەسەلەی ئیفاندەم، بگشتی هاوڕایین کە پەیوەندیارە، بەڵام دووهەوڵستی سیاسی عەمەلی جیا لانی کەم لەبەرامبەر ئەم ئیفاندەمەدا بەرجەستە بوونەتەوە.

a. هەوڵستی یەکەم بە پشت بەستن بەو شیکاری و لێکدانەوانەی سەرەوە، لە هەمەتی پەوپاگەندەی ئیسواکاریاندا دژی خاوەنانی پڕۆژەی ئیفاندەم کە حزبە بورژوا ناسیونالیستەکانی کورد و بەتایبەت "پارتی"، پەدادگرنەوە لەسەر ناجدی بوونی خاوەنانی پڕۆژەکە و پابەند نەبوونیان بە ئاکامی ئیفاندەمەکەوە. لەرەوە لەمەیدانی سیاسی عەمەلیدا دەکەونە جگەوەگەی گروپێکی فشار بە پاڵەوانانی خاوەنانی ئەو پڕۆژەی ئیفاندەمە کە بە جدی بەنە ژێرباری ئامادەکاری زەمینەکانی و پابەند بن بە ئاکامەکانیەوە. ئەم پاساوانەی خوارەوە بەگەی ئەم هەوەستەن "هەتا ئەگەر ئەو دەوڵەتە سەربەخۆیە قەومی کوردی و ئاوەتەکراو بە ئیسلامیش بێت، هەشتا دەتوانی بە یەکجاری مەسەلەیەک بە ناوی مەسەلەی کورد کۆتایی پێ بهێنێت، ڕێگا خۆش دەکات بۆ ئەوەی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکیش ئاسانتر لەژێر هەیمەنەی ناسیونالیزم بەنە دەرەوە و مەیدانێکی تەخت و ڕێگایەک سەر ڕاست دەخاتە پێش بە پڕۆگرتنی خەباتی چینایەتی و یەکلاکردنەوەی کۆشەی بورژوازی و پڕۆلیتاریای کوردستان." وەیا "سەربەخۆیی کوردستان ... ئێگا ئاسان دەکات بە ڕزگار بوون لە دەسەاتی گەندەڵ و مافیای ناسیونالیزمی کورد، هاوسەنگی هێز و پێلاریزە بوونی کەمێگە لە دەوری تەکۆشان بە دامەزراندنی دەوڵەتی ئازاد و یەکسان و سۆشیالست فراهەم دەکات." و لەرەوە پێیان وایە "ئیفراندەم و سەربەخۆیی کوردستان خۆی پرسەی ڕزگاری خەڵکی کوردستانە لە دەسەاتی ناسۆنالیزمی کورد نێک قایم کردنی دەسەاتی ئەوان"، بۆیە هەموو خەڵکی کوردستان بانگەواز دەکەن "بە فشار هێنانی جدی بە سەر حزبە ناسۆنالستیەکانی کوردستان بە مل دان بە بەرپا کردنی ئیفراندەم بە سەربەخۆیی کوردستان".

بنەمای ئەسڵی هەوەستەکی عەمەلی سیاسی و پاساوەکی فکری سیاسی لەم چەشنەی سەرەوە، لە ستاتیژی سیاسی ئەو ڕووت و حزبانەدایە کە پێشوەخت ستاتیژکیان لەسەر "سەربەخۆیی کوردستان" دامەزراوە، نێک لەسەر بە دەسەات گەیشتنی کۆمۆنیزم لە کوردستان و کردنی بە پایەگای شۆڕشکی کۆمۆنیستی لە عەقدا.

من لە باسکدا لەژێر ناونیشانی "ئێناتەمی کۆمۆنیزمی کرێکاری کوردستان"، هەساوم بە ڕەخنە گرتن لە "ستاتیژی سەربەخۆیی کوردستان وەک ڕێگەخۆشکەری خەبات بە سۆشیالیزم"، بۆیە لێرەدا

ناچەسەری، بەڵام دەوڵەت ئاماژە بەوە بکەم کە ئەم پەژرە سیاسیەی باڵی ڕاست و کۆنەپەرستی ناسیونالیستی کورد جارێکی تر بووە دەرخەری ناوەڕۆکی ئەو بزوتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی کە چەن خەیان وەک گروپی فشار لەلای چەپی هەمان بزوتنەوەی کۆمەڵایەتیەوە دەبینرێن. تەواوی ئەو پاساوە فکری و سیاسیانەی سەرەوە و هەوڵستێکی عەمەلی ئاوا، مانای ئەوە کە جگەگرتنە لەلای چەپی بزوتنەوەی ناسیونالیستی لە کوردستاندا.

b. هەوڵستی دووەم کە لەسەر هەمان شیکاری و لێکدانەوەکانی سەرەوە بە ڕەوەکانی هاتنەئارای ئەم پەژرەی ئیفاندەم و ڕیسواکاری حزبە ناسیونالیستەکانی کورد، پەیدادگرێت لەسەر پوچەڵی ئەم پەژرەیە و ڕۆڵی کۆنەپەرستانەی بەدەست حزبە ناسیونالیستەکانەوە بۆ تایبەتیش "پارتی" لە هەڵفریواندنی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش بە کپ کردنەوەی ناڕازایەتیەکانیان و بە سەرکوتی دەنگی ئازادیخواز و هەر بەرەنگارێک دژی ملهوڕێکانی دەسەڵات لە کوردستاندا. وە لەبەری ئەوەی بیەوێت ببێتە گروپێکی فشار و لەلای چەپی هەمان پەژرەوە بوەستێت، دیەوێت ئەم بۆنەیە بکاتە هەلێک بۆ هەرچی بەرچاوڕۆشنی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و ئازادیخوازان و ڕێکخراوبونێکی هەرچی زیاتریان بەدژی ئەم دەسەڵاتە و پەرەدارکردنی ئاڵتەرناتیڤی سۆشیالیستی. ئەمە هەوڵستێکی دروستی مارکسیستیە تا ئەوکاتەی کە ئەم پەژرەیە دێتە بەواری جێبەجێکردنەوە کە وەک هەر تاکتیکێکی تر بۆپەی بارودۆخی سیاسی ئەو کاتەی ئەم مەسەلەیەی تیا بەڕێوە دەچێت هەوڵستە تاکتیکیەکە دیاری دەکرێت، ئایە بایکۆت دەکرێت یان بەشداری، ئایە دەنگ بە جیابوونەوە و سەربەخۆیی کوردستان دەدرێت یان نا؟
c. جیاوازی ئەم دوو هەوڵستە تاکتیکیە. لە بنچینەدا دەگەڕێتەوە بۆ جیاوازی دوو خەتی ستراتیژی جیا لە بزوتنەوەی کۆمۆنیستی کوردستانی عێراقدا، کە لەم مەیدانە دیاریکراوەدا بەم شێوەیە خەیان دەخەنەڕوو.

5. خاڵی کۆتایی. ئەوە بەم "مافی بەیاردان" لەسەر چارەنوس و جیابوونەوە و پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆ، مافێکی حاشا هەڵنەگر و بێگۆمانویستە لە ڕوانگەی کۆمۆنیزمەوە، وە ئەوە هەیە کە چەپ و کۆمۆنیزمی کوردستان لەسەر بنەمای ئەو ڕۆڵەی ئەم پەژرەی ئیفاندەم لەم چرکە ساتەدا هەیەتی بەدەستی حزبە بورژوا ناسیونالیستەکانی کوردەوە، پێشوەخت بکەونە دژایەتی بەرەوچوونی ئیفاندەمەکە، هەرەک پێچەوانەکەشی نادروستە کە پێشوەخت خەی

کردوە بە لایەنگر و وەک گروپی فشار لەلای چەپیەوە وەستاوە. مەسەلەی ئاسۆی ئەویە چەن ستراتیژی تەکشکانی دەستاتی حزبە ناسیونالیستەکان و گرتندەستی دەستات لەلایەن کۆمنیزمەوە لەڕگەی ڕکخستن و ئابڕایەتی ناڕزایەتیکانی جماوەری کرکار و زحمەتکش و ئازادیخوازەوە، لەم مەسەلە موشخخاسەدا ڕنگ پدەدیتەوە.

25-05-2017
nadr1506@yahoo.com

مردنی نەوشیروان و سەرهەڵدانەوەی محەمەدی مەهدی … نەوزاد جەمال

ئەوەی ئەم دوونیاوە کدەکاتەوە ئەویە کە پاشمەرگیان دەبنە فریادرەسکی پیرەز. ئەمیان بەدیوەسیاسیکەی و ئەویتریش بەدیوە ئایینیکەی. زەرنیە کە یەکەمیان ماڵئاوایی کردووە، باسی دووەمیان لە کەناڵکانەوە گەرمە! ڕکەوتکی سیرە، بەنام مایی سەرنجیشە.

بەپاڵەوانکردن

ئاگەرچی کەسمان پاڵەوانی فریادرەسی لەقەوماومان نیین، بەنام زەربەشمان دەستمان لەسازکردنی پاڵەوانکاندا هەیە: هەر بەپەناسکردن و ستایشکردن و باسکردن تا بەاوکردنەوەی دەنگکانیان بەزارکی و نوسراو. چونکە، ئەمە کەمگەیکین ئەو کاتە دەپەرژنە سەرمرۆڤکان، کە ئاودیوی جیهانی زیندووان بوون. لەساتکدا دەبنە مایی ڕزو دەربینی خۆشویستی کەماڵئاوایی دەکن. ئیتر لەڕەوە شانازیان پەوەدەکین. بەنام، ئەم هەستە چەندە شاعیرانەو جوان و نمایشی وەفاداریە، کەمەک ڕەهەندی سایکۆلۆجی و ئایینی و کولتوری هەیە.

بەیە، هەمیشە دەپرسم ئاخۆ ئەمە پەیوەستمان بە "پاشاوانە"، یا پاشاوانەکان پەیوەستیان بە باسوخواسەکانی ئەمەیە لە بارەیانەوە؟ پاشاوان مانای چییە؟
بەپێی فەرهەنگی ئۆکسفۆرد 'ئەو کەسەیە کە بەهای بوونی یا دەستکەوتە ناوازەکانیەوە یا خەسڵەتە نایابەکانیەوە پێی سەرسامین'. هەبەت، لەکاتی نەهامەتی و لەقەومان و لێکترازان و داتەپینەکاندا، مرۆڤەکان یا چاوەیان لە ئاسمانە یا بکەرێکی پاشاوان-ئاسا کە پارسەنگی هەزبگۆنتەوە. کەسێک لە پەناوەهەموواندا دەخەکە بەلادابخات و لەجێگەی هەمووش بجەنگێت! ئیدی، ڕواندنەوەی تەمی نائومێدی و تاریکستانی دەخەکەیە کە وادەکات هەموو لەکانیاوی هەستونەستییەوە، وێنەی پاشاوانێک بە سەکردەیەک دابتاشێت و لەدێدا بینەخشێنێت.

نەوشیروان

ڕێکەوتێکی سەیرە کەناوی "نەوشیروان" لەمژوودا ئاماژەیە بۆشای شاهانی ئیمپراتۆریەتی ساسانی (٥٠١-٥٧٩)کە بە'کیسرای یەکەم' یا 'خوسرەو'یش ناودەبرێت. کەسێکیش کە بە "نەوشیروانی دادخواز" دەناسرێتەوە لەبەر خەسڵەتێکی تایبەت: خاکیەتی و چەسپاندنی ئەو بیرکەیەی کە نابێت فەرمانڕەوای وڵات تەنها لەخانەدان و ماقوڵانی کەمەگەبن! جگەلەوەشی کە بە"شای چاکساز" پەناسەدەکرێت. چونکە، باجی لابردنی و بەربەستێکی دیواریەنی لەدژی تیرەو خێڵەهەرشبەرە کۆچەریەکانی تورک و عەرەب دژ بەئیمپراتۆریەتەکەی دروستکرد!
هەروەها، ئەم کەسێتییە بەرجەستەکاری کەسێتی 'شافیلسوفی ئەفلاتونی'بوو. بەهای ڕەزو بایەخدانی بەفەلسەفەو فیلسوفان و کردنەوەی فەرگەی گوندیشاپور (ئەگەرچی کاک نەوشیروان لەدانیشتنەکی ڕووبەڕووداً، کەمبایەخی فەلسەفەی درکاندو وتی فەلسەفە هەندە بابەتێکی گرنگ نییە کە وەک بەشکی سەربەخۆو تایبەت لەزانکەدا بخوێنرێ!). بەدەر لەپەداهەدان و ستایش، ئەم ناوە بە نەوشیروان مستەفاو ڕێکەوتەکە.

ئەفسانەسازی

پسپێڵەی ئەفسانەناسی 'جەزیف کەمپڵ' لەکتێبی 'هەزی ئەفسانە'دا، ئەرکی دەروونی ئەفسانە کە لەئەنجامی ئەو ئاڵوگۆڕانەی لەقەناخی لەدایکبوون، ڕێشتن، هەرزەکاری، لاوێتی و پێگەیشتن و دایکوباوکایەتی و تامردن بەسەر مرۆڤدادەن، ڕوونەدکاتەوە. پێیوایە، ئەفسانە نەوانبەرەکە لەنەوان ئەوەی کەدبەت بیزانین و

ئەوەشی کە هەشتا نایزانین. واتە، لە بەرئەوەی قەناخی داهاتووی ژیانمان لە ئێستاماندا هیچ کاریگەرنییە، بۆیە بەمیتافەر- سیمبول و ئاماژە پێناسەی واقیعی نوێ و پێشهاتە تازەو ئاوگۆڕکان دەکەینەوە. کەواتە، ئەفسانە ئەو رایەڵەیە کە لەنێوان زانراو نەزانراو، نادیاردایە. ئەمە دەزانین واقیع چۆنە و چییە، بەڵام لەوەدا بەرچاومان ڕوون نییە کە ئاخۆ چیدەبێت و چیشمان بەسەردێت. بۆیە، لەم کەلێنەوە ئەفسانە سەرهەڵدەدات و لەڕگەی بەرهەمهێنانی سیمبول و پاڵەوانەوە دێتەئاراوە.

بەڵێکردنی تەرمی نەوشیروان مستەفا و ئەسپاردەکنی بەخاک و کەفوکوڵی لاواندنەوەو ئامادەیی خەڵکی ئاسایی تێیدا، ئاگەر نیشانەی ڕزوخۆشەویستیش بێت، لەبنەڕەتدا دەرخەری بەهوایی و ڕەشبینی مرۆڤکانی ئەم دەڤەرەیە. ژەندەرمکی ئاشکرای تینوێتی خوێنکەرەیە بە ئاڵاگۆڕکردنی دەخەکە. چەندە گریان و هاوار بۆ نەوشیروان، ئەوەندەش شیوەنێ بۆ دەخەنالەبارەکە! وەسفکردنی بەهیوای هەژاران، خاکی، زانا، بیرمەند، هتد… دەڵالەت لەو خودە دەکات کەپەویستی بەزانین و تێگەیشتن و ڕێگەی دەربازبوونێ لەقەیرانەکانی.
ئاماژەیکتریش لەنەفرەتکردنی سەرکردەسیاسیەکانیتر، تاکەدەی جنەودان، هوهاکەشان و تفکردنەوە سەردەردەنێت. لەهەمووی گرنگتر لەکەدانەوەی ڕەهەندە سایکۆلۆجی و کولتوریەکە کە لەپشت ئەو ئەفسانەی مەرگی ئەو پیاوەوە ئامادەیە. بەجۆرێک لای خوێکی ئاسایی و تەنانەت هەندێک ڕەشنبیر، مردن و ژیانی نەوشیروان بووە (Übermensch) سەرومرۆڤکەی "نیتشە". لەکاتیکدا نەوشیروان هەمیشە لەوێنەو گرتەکانداو دژی خۆجیاکردنەوەبووە لەخوێکی ئاسایی!

دیارە، هەوێک هەیە کە دەیەوێت ئەو مرۆڤە بکات بەپاڵەوانێکی فریادڕەسی گەل. بۆیە، هەر لەئێستاوە دەنگەی ئەوەی وەسیەتنامەی هەیە یا نییە چەندان نوقڵانەو فاڵی بۆ بگرینەوە. جگەلەوەی کە بەدوورناگیرێت بەناوییە زەرشت بووترێت و بکرێت! ئاخر، پیرۆزکردن هەر لەئایینەکاندا نییە، بەڵکو کەستییە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ڕەشنبیریەکانیش دەبرێنەوە کەشکۆڵانی فۆلکی. هەروەک لەداستان و ئەفسانە دێرینەکانی ڕابوردوودا باسکراوە، جەنگی خوداو ئەهریمەن، زەرانبازی دەعباو دەعجانەکان لەگەڵ پاڵەوانەکاندا تەماری سێبری بەجەهەشتووە. ئەمەش هەمان میکانیزم دەخرێتەسەر وێنەی سەرکردەو ناودارەکان. بۆ شێوە، نەوشیروان پاڵەوانە سەرکێکەیە، لای نیارەکانیشی کاراکتەری دژەپاڵەوان و ڕەحە ئەهریمەنەکەی هەڵگرتووە!

شایەنی ووتنە کە پاڵەوان وەک مرۆڤێکی ناوزاو هەڵکەوتوویەکی بوونەو دانسقە، دەردکی کوشندەی رکخراوسیاسیکانی ئەمەیە. پتایەک کە دیوەت سەرکردەکانی بکاتە نەمر لەپەست و بیارکانیاندا. سەرکردەکانی ئەمە چیتر کار بە مانوەی خیان ناکن، چونکە ئەو ئامانجە بدیهاتووە. بەکو، شە لسەر داهاتووی نوەکانییان دکن! لەم رووەو، پرسی جگروەی سەرکردەکان لەلای زربەی حزبەکانی ئەمە، تابوێکی (حرامکی) سیاسییە.
هەمیشە بۆئنقەست ئەو بابتە پکدەخریت. بەبیانوی ئەوەی سەرکردەکە کەمونەیە و کەس نییە بتوانە(لەراستیدا نابت) جێی بگرتەو. ئەمە یەکەک لەو ئۆفسانەسازیانەی بزاڤی سیاسی کورد سەدسالەکە سەکردەکانی کار لسەر سایکلۆجیەتی جماوەرو شتنەوەی مشکیان دکن. هەمیشە خیان بباوک و تاکپەناو چاوساخ دادنن، وەکئەوەی بئەوان بەلەمەکە سەرلەبەر نوقم بت!

راستە، هەموو مرۆڤکی خاون کاراکتەری جیا، تاک و دانسقەیە لەخێیداو کەس ناتوانت ببەتەو بە ئەو. بەڵام، لەڕدا قسەکە لسەر پکردنەوەی ئەرک و پستکێیە نەک خودی کەسەکە. لەبەرئەوەی حزبی کوردی هشتا نبەتە دامەزراوە، هەموو ئەرک و روەکی رکخراوێیی بکەسیی کردووە. لەگڵ مردنی بەرپرسێ بیاردەرکانیدا، کورسی و پگەکانیشیان دمرندرت!

کاتک کە هاوەاتی بدەرتان بوو، ئیتر هەموو سیفەت و خواستە ناخکییەکانی بسەرکردەکانییەوە دلکنت. خی بەبدەسەات، کەمزان، کەمئەزموون، بهیوا و بکەس دادنت. لەبەرامبەردا هەموو سیفەتگرنگەکانی وەک مانەوە، خشی و درژدان بژیان و وەامدانەوەی پرسیارەکانی، دخاتسەر وەنەی سەرکردەو پغەمبەر و پیاوچاک روناکبیرو بیرمندەکانییەوە. لەکاتکدا مرج نییە ئەو سیفەتانە تکەا لەو کەسەتیانەدابن. بەڵام، لەبەرئەوەی بدیاریرکراوی لەخێیدانییە، ئیتر دبت کەسک هبت ئەوانەی تدابببنرتەوە!

هەر کاتک شەشەو قیرانی ئابووری و گرفتی دارایی هاتئاراوە، پوپاگەندە باشترین راوکاری مشکەکانە. چونکە لەو ساتانەدا، بیروهەست بە وەرگرتنی باش ئامادەیە. لەو دەمەی ناسەرو نائومێدی باڵئەکشت بسەر خیاڵ و هەستدا، ئیتر مرۆڤ ناچارانە چاوەڕێی وەامی فریادەسە. بیە، کەسە دیارەکان لسەر خواستی ناخی خیی و پویستییەکانی بباشبت یا خراپ وەنادەکاتەوە.

ئیدی، تاچەندە نائومیدیی زاڵبێت، ئەوەندەش جاوەڕوانی پاڵەوان دەکرێت. هەڵبەت، لەو جۆگەیەی ئایین و بیروباوەڕی سادەو نائۆقرانی زاڵ بێت، مرۆڤکانی زەرترین ئامادەیی وەرگرتن و بیرکەی پاڵەوان و فریادرەسی نەمرن.

بەرهەمایەکی ئەنتەلەجی بە ڕەخنە … 1…. هەڕەم عوسمان

بەشی یەکەم .....

سەرەتا

ئەم لێکۆڵینەوەیە، بە ناونیشانی'بەرهەمایەکی ئەنتەلەجی بە ڕەخنە' هەوڵێکە بە بنیادنانی روانین و ئایدیایەکی نوێ لەبارەی ڕەخنەوە. بەگومان بیرکردنەوە لە پێشنیازو خستنەڕووی ئایدیای نوێ بە ڕەخنە، کارێکی ئاساننییە، بەڵام هەوڵمداوە، بە سودوەرگرتن لە ئەزموونە پێشینەکانی بواری ڕەخنەو ڕەخنەگرتنیان لەسەر بنەمای ئەو ئایدیایەی بە بنیادنانی ئایدیا نوێیەکە یاریدەدەر بووە، ئایدیاکە بخەمڕوو. ئەم ئایدیایە* سودی لە ئەنتەلەجی، بەتایبەتی 'ئەنتەلەجی بنەماتی' فیلەسوفی بەناوبانگی ئەمانی مارتن هایدیگەر وەرگرتووە. هایدیگەر لە کتێبی'بوون و کات'(١) جەخت لەسەر بوون و نائامادەیی و بەڵادابردنی پرسی بوون لەمەژووی فەلسەفەدا دەکات.

ئەو لەم کتێبەدا شڕۆڤەکی فەلسەفی لەسەر بنەمای گۆڕانەوە بە پرسی بوون دەخاتەڕوو(٢). لەم کارەدا ڕەخنە وەک ئەنتەلەجی و ئەنتەلەجی ڕەخنە لەسەر بنەمای پەیوەندی تەماشکراوە، واتە چەند جۆرێکی پەیوەندی پەیوەست بە نووسین** خراوەتەڕوو. لەڕووە لەسەر بنەمای پەیوەندی ئەنتەلەجی سەکوچکەی'نووسەر-تێکست-خوێنەر' ئایدیا نوێیەکە خراوەتەڕوو. ئەم سەکوچکەیە پەیوەندییەکی ئەنتەلەجی لەنێوانیاندایە و لەیەکەی دابەشاونین، کە لە زەرینەی تیۆرە کۆن و نوێیەکاندا لەیەکەی دابڕاون و هەر تیۆرەو جەختی لەسەر یەکێکیان کردووە، بەڵام لێرەدا وەک پەیوەندی ئەنتەلەجی دەبێ

بنەما بە ڕەخنە. چونکە لێوانین بە سەکوچکەی ئاماژەبۆکراوە دوور لە ڕوانینی بابەتی و خودیانەیە. لێبڕاوەی بەرکەوتن و کارلێککردنی نێوان هەبووکان جیاوازە لە پێوەندی سەکوچکەکە، (کورسی و مێز، یان پەردەو پەنجەرە ناتوانن هەستی بەرکەوتن و پێوەندی بکەن) لەڕووە سەکوچکەکە بە هەبووی زیندوو دادەنێین، کە بڕ یەکدی دەکەون و کار لەیەکدی دەکەن(٣).

ئەم کارە هاوکێکی سەرتایییە بە کاری ئایندە، کە چەن بکرێت ئەم ئایدیا نوێیە بکرێتە بنەمای میتۆدو تیۆرێیەکی نوێ بە تێگەیشتن و نیشاندانی تێکستو بەیاردانی رادیکاڵ لێبواری ڕەخنەو جیاکردنەوەی تێکست لە ناتێکست. لەڕدا زۆر بە وردی چەمک و واتا فەلسەفییەکان باسنەکراون، بەڵکو بەپێی پێویستی باسەکە خراونەتەوو، لێبڕاوە بە تێگەیشتنی گرنگە خوێنەر شارەزایی لە فەلسەفەی هایدیگەردا هەبێت.

لەپەراوێزی کارەکەشدا بە کورتی ڕەخنەیەکی بنەڕەتیمان ئاراستەی ناوەندی ڕەشنبیری و ڕەخنەی کوردی گرتووە، پرسی بوون و نەبوونی ڕەخنەو جیاکردنەوەی سەکوچکەکەمان باسکردووەو لەسەر بنەمای ئایدیا نوێیەکە گریمانەی ڕەتکردنەوەی دابەشبوونی سەکوچکەکەمان کردووە. هاوکات بنەمای ڕەخنەو بەرهەمهێنانی گوتاری دروستیش بریتییە لە ئازادی و بنەمای هەستکردن بە ڕەخنەش بریتییە لە هەستکردن بە جوڵەو بزاوت، کە وەک چاودێرێک پەیمانوایە ئازادیو جوڵەو بزاوت بە مانا فراوانەکەی نابینرێت. لە کۆتاییدا سەرچاوەکان خراونەتەوو، ئەنجامی باسەکە نەخراوەتەوو لەبڕاوەی بەپێویستم نەزانیوە، چونکە سەرجەمی باسەکە هاوکێ بە ڕەخنەشکردن بە دەزیندەو گەیشتن ئەنجامی کردەکی.

بەشی یەکەم: چەمکەکان و ناساندنی ئایدیاکە

چەمکە کلیلییەکان و پێوەستکردنی بە ئایدیاکەوە

١ــ ئەنتەلەجی

لەمێژووی فەلسەفەدا بە چەندین بیرکردنەوەی جیاواز باسی بوون کراوە. بەڵام هایدیگەر دەڵێت باسکردنی بوون تازەیە. لەبڕاوەی لە باسە فەلسەفییەکانی پێشوودا لەبری بوون لە هەبوو کۆڵراوەتەوە، یان بوون پشتگوێخراوە، یاخود وەک ئاشکرایەک، کە پێویست نەکردەیە بە گومان و پرسیاکردن لەبارەیەوە باسکراوە.(٤) بە نموونە ئەرستە

”بوون به هەمەکی و گشتگرو بنەڕەتی هەموو بوونە هەندەکیەکان دادەنێت و لەلایەکی دیکەوە دەیکات بە بوونێکی بەرزو تاك و سەدەمی یەکەم بێ جیهان. ئەم دوو شێوازی لێکدانەوەیە بەدوو جۆری ناکۆك و دژ وەستاو ڕاڤەی ڕاستی بوونمان بۆ دەکەن. شێوازی یەکەم بەتەنیا بوونە بەرزەکە بەڕاستی لەڕێ قەڵەم دەدات و جیهان دەکات بە پاشکۆو ئافەریدەکراوی ئەو. دووەمیشیان ڕاستی بوون و جیهان لە یەکدی جیاناکاتەوەو باوەڕ بەڕاستیەك لە دەرەوەی جیهاندا ناهێنێت”(٥). لێرەدا ئێرستێ باسی ئێنتێلێجی ناکات؛ لێبڕئاوەی بوونی وەک هەبوو پێناسکردووە.

هەروەک کانت کاتێک باسی فینۆمین/دیاردە، نۆمین(ئاوەی ناناسرێت و بوونی دیاردەی لەسەر وەستاوە) دەکات؛ نۆمین دەکاتە بنەمای فینۆمین.(٦) بەڵام ئەم بنەمایە بەبەوای ‘کانت’ لە تێگەیشتنی مرۆڤ بۆ دەر’ترانسێند’ە. هایدیگەر گومان لەم بنەما نەناسراوە دەکات، کە کانت بۆ بنەمایەکی بەگۆنەویستی دەزانێو مرۆڤی ناتوانا دەکرد لەناسینی و بەڵام دەبوو باوەڕیش بە بوونی بکات(٧). یاخود هیگێ پێناسەی ‘بوون’ وەکو ”ڕاستەوخۆیەکی دیارینەکراو”دەکات(٨). لێبڕئاوە بە تێگەیشتن لە ئێنتێلێجی پێویستیمان بە تێواڕینی هایدیگەر هەیە؛ چونکە ئەو پێیوایە بوون ئاوەنییە، کە نێیناسین.(٩) بەڵام ئاوەی دەتوانێت بیناسێت و پرسیاری لەبارەوە بکات ‘دازاین-بوون لەڕێ- جیهان’ە؛ واتە ئەو مرۆڤەی لە جیهاندایە، بوون نیشتمانی ئاوە(١٠). ئەم هەبووە پرسیار لەبارەی بوونەوە دەکات؛ چونکە تاکە هەبوویەکە، کە خەی بەشکە لە بوون و دەتوانێت لەبارەی بوونەوە بپرسێت، چونکە بوون بەی کەشئامێزە(١١). وەک چۆن بە نووسەرو خوێنەر، تەکست کەشئامێزە. لەم توێژینەوەیەدا تەکست وەک جیهان/بوون دانراوە. لە تێگەیشتنی هایدیگەردا دازاین هەبوویەکی گرنگی نەو بوونە، بوون بەبێ ئەم هەبووە ناناسرێت. ئەمەش خوێنەرو نووسەرمان وەک ئەو هەبووە داناوە؛ کە لەگەڵ و لەنێو ‘تەکستدا دژی و دێناسێت. لێبڕئاوە بەبێ خوێنەرو نووسەر، تەکست ئاگاری پێیوەندی، تێگەیشتنو ناسین فەراهەم ناکات. هاوکات ناسینی خوێنەرو نووسەریش مەرجی تێگەیشتنی تەکستن؛ واتە سیانەی پێکەوەبەستران و بەبێ تێگەیشتن لەم سێکوچکەیە ڕاخنە پێکنایەت. دەشتوانین بڵێین لە میانەی نیشتجێبوونی خوێنەرو نووسەر لەنێو تەکستدا دەرفەتی ناسینی سێکوچکەکە فەراهەم دەبێت، تەکست خوێنەرو نووسەرمان پێدەناسێنێت، خوێنەرو نووسەریش تەکست. وەک هایدیگەر دەڵێت”لەگەڵ هەموو تێگەیشتنێکدا بە جیهان لە بوون تێدەگەین و بەپێچەوانەشەوە دروستە”(١٢).

ئەم سیانە میوانداری یەکدی دەکەن. چونکە هەرسێکیان خاوەن سێ مانای بنەڕەتی بەیەکەوە بەستراوی سەربەخۆن، بەبێ یەکدی ناکرێت گریمانەی هەبوونی مانای یەکێکیان بکرێت. شاعیرێک لەڕگەی شیعرەوە خوێنەر بانگهێشتی جیهانی شیعر دەکات، فیلەسوفێک لەڕگەی فەلسەفەوە بانگهێشتی جیهانی فەلسەفەمان دەکات، کاتێک ئەفلاتون یان هایدیگەر باسی شیعر دەکەن میوانداری جیهانی فەلسەفە نێک شیعرمان دەکەن. لەبەرئەوە لەم توێژینەوەیەدا جەخت لەسەر ئەوەیە، هەبوونی یەکێک لەم سیانە مەرجی هەبوونی ئەوانی دیە؛ بەپێچەوانەوە نەبوونی یەکێکیان، نەبوونی ئەوانی دیکەیە. واتە لەسەر بنەمای ئەنتەلۆجی، تێکست بەبێ خوێنەرو نووسەر گریمانە ناکرێت، وەک چۆن بێ ناسینی بوون دازاین پەیستەو تاکە هەبوونێکە بێ پەیوەندی بە بوونەوە بوون دەناسێت. دازاینیش بێ بوونی پەیستی بێ بوونە. هەروەک مەرجی بوون و شێوازی رەسەنێتی و ناڕەسەنێتی دازاین پەیوەستە بێ نیگەرانی، پرسین، تێگەیشتن، لەجیهاندابوون و لەگەڵ ئەواندا بوون(١٣). لەبەرئەوە گەر واقیعانە وێنەی نووسین بکەشین، دەبێت، بریتییە لە خستنەبەردەم و راگەیاندن، واتە نووسەرێک، کە دەنووسێت، شتێکی هەشتا نەناسراوی خستووەتە نێو بوونەوە، ئەم نووسینە پەیستی بێ دازینەوەو پەیوەندییە؛ خوێنەرو نووسەر روبەڕووی هەبوونێک لێنەو جیهاندا دەبنەوە(١٤). لەڕەدا جەڕەک لە فراوانکاری دەکەین و دەبێین نووسین خێی جیهانەو خوێنەر رەسەنانە لێنەویدا دەژی بەئەوەی دەریبخات و رایبگەێنێت(١٥). دەرخستن و راگەیاندن، بریتییە لە داهێنانی خوێنەر وەک کردەی جیهانسازی.

هایدیگەر لەسەر بنەمای ئەو ڕەخنە رادیکاڵەی لە مێژووی فەلسەفەی دەگرێت سەبارەت بە لەبیرکردنی پرسی بوون و باسکردنی هەبوو(ئەنتیک) لەبری بوون؛ بە بوون دەگوتەو پرسیاری لەبارەوە دەکات. لەسەر ئەم بنەمایە پەمانوایە بۆشکی زەری ڕەخنەی پشوو لەسەر لایەنکی ڕەخنە وەستاوە؛ توێژینەوەکان زیاتر ئەنتیکی بوون نەک ئەنتەلۆجی، واتە نووسەر یان تێکست، یاخود خوێنەر کراونەتە سەنتەر. بەمام روانینی ئەنتەلۆجیانە بریتییە لە یەکخستن و گەانەوە بە بوونیان؛ لەبەرئەوەی لە بوونیاندا پێکەوە بەستراون. خوێنەرو نووسەر دەتوانن پەیوەندی لەگەڵ تێکست بگرن و پرسیار بکەن و لە تێکست بگەن و واتای بدزنەو نووسین بە تێکست بکەن. لە بوارێکی کراوەو ئازاددا تێکست بە نووسەرو خوێنەر(دازاین) دەردەکەوێت، تاوەکو رابگەیەنرێت. هاوکات کەشفی تێکست کەشفی خوێنەرو نووسەرە؛ راستە ناسینی ئەنتیکی سەرتایەکی گرنگە بە ناسینی ئەنتەلۆجی، بەمام مانەوە لەناسینی ئەنتیکی و هەبووکاندا

ناسینکی ئەنتەلەجی و بنەڕەتی نییە(١٦).

٢ـ پێشەڕجە ئەنتەلەجییەکانی دازاین

بەپێی پڕۆژەکەی هایدیگەر بە بوونو بوونی مرۆڤ(دازاین)، کە (دازاین) بوونە لەنێو جیهاندا؛ واتە وەک دیاردەیەکی بوونەکی گریمانەی بوونی مرۆڤ بەبێ لە جیهاندا بوون ناکرێت. مەبەست لە ئەنتەلەجیاش ئەوەیە، کە بوونی دازاین لەسەر چەند پێشمەرجێک وەستاوەو بوونی بەبێ بوونی ئەو پێشمەرجانە نایەتە دی. ئەو پێشمەرجانەش (بوون لەنێو جیهاندا- بوون لەگەڵ ئەوانیتر- بوون رووەو مردن(بوونێکی کاتمەند)-نیگەرانی)(١٧) هاوکات دکتۆر محەمەد کەمال 'داهێنان'یش وەک پێشمەرجێک بۆ زیاد کردووە. واتە مرۆڤ، کە دێتە بوون بەم پێشمەرجانەوە دێتە بوون، مرۆڤێک نادەزینەوە لە جیهاندا نەبێت، یاخود بوونی پەیوەست نەبێت بە مردن و کاتمەند نەبێت. یاخود نیگەران نەبێت. مرۆڤێک بوونی نییە، لەگەڵ ئەوانیتردا نەبێت، یاخود تەنیا هەبێت و ئەوانیتر بوونیان نەبێت(دەکرێت تەنیایی هەبژێرێت، بەڵام بوونی وەک لایەنی وجودی پەیوەستە بە بوونی ئەوانیترەوە-ئەوانیتر دەبێت هەبن، بۆ ئەوەی دازاین هەبێت)(١٨). هەروەها من پێموایە دەکرێت(ویست/هەز/توانا)ش بکرێتە پێشمەرجێک. ئەمەش لەسەر بنەمای سودوەرگرتن لە ئەرستۆ بۆ غەریزەی زانین لای مرۆڤ، یاخود هەز لای نیتشە، کە کردبوویە بنەمای بوون، هەروەک شۆپنهاوەر ویست و ئیرادەی کردبووە بنەما. ئەم پێشمەرجە پێویستە بە ویستی مرۆڤ بۆ تێگەیشتن، هەبژاردن، پێوەندی و زانین، واتە مرۆڤ بەو پێیەی ناتوانێ ئەوا ویست و هەزی خۆتواوکردن و خۆناسی هەیە***.

بەپێی فەلسەفەی هایدیگەر بوونی مرۆڤ ناتەواوەو بە جەوهەرە، یاخود بوونێکی ئەگەربەندە، مرۆڤ بە جۆهەرو ناتەواوەو ئەگەری لەبەردەمدایەو ئەگەرەکانی بوونی هەدەبژێرێت بۆ ئەوەی بوونی خۆی تەواو بکات. من بە خوێندەر یان نووسەری لەدایک نەبووم، خوێندربوون، نووسەربوون ئەگەرن و هەمبژاردوون. یاخود هەر پڕۆژەو ناسنامەیەک ئەگەرن لەبەردەماندا و هەیدەبژێرین و بوونی ناتەواوی خۆمانی پێ پێدەکەینەوە. لێرەوەیە دکتۆر محەمەد کەمال لە کتێبی 'بوون و داهێنان'دا، داهێنانیش وەک پێشمەرجێک زیاد دەکات؛ کە بگومان زیادکردنەکەی لۆجیکییە؛ لەبەرئەوەی مرۆڤ ناتەواوە بە داهێنانی ئەگەرەکانی بوونی خۆی تەواو دەکات(١٩). مرۆڤ شت نییە تا پێبێت، بەڵکو ناتەواوەو پێە لە جوڵە و بەردەوام لە هەوڵی داهێنانی ئەگەرەکانیدایە؛ ئەگەرەکانیش دنیایەکی فراوان و کراوەن

لەبەردەمماناو هەیاندەبژێرین. بەڵام ئەوە هەبژاردن نییە، کاتێک چاولێکەری باڵا دەبێت، بە نموونە بوون بە دادوەر یان پزیشک و دکتۆر، لەبەرئەوەی خواستی زۆری لەسەرە، نابێت بە هەبژاردن، بەڵکو داواکارییە؛ کەمەگا و ئەوانیتر داوایان کردووە. یاخود نووسەرێک ڕۆمان دەنووسێت، چونکە خواستی لەسەرو بازاڕی گەرمە. لێرەوە کاتێک لەبری هەبژاردن، داواکاری و بەجێهێنان دێتە ئاراوە، بوونی ناڕەسەن دەردەکەوێت، بەڵام بوونی ڕەسەن ئەو بوونەیە، خۆی ئەگەرەکانی بوونی هەدەبژێرێت، نەک خواستی ئەوانیتر پێی هەبژێرن. لێرەوەیە ڕستەتی نووسەر، لەسەر هەبژاردنی چەند وشەیەکی سنووردار لەنێو وشەی بەسنووردا گریمانە دەکەین. لەگەڵ هەموو ئەو پشمەرجانەشدا بوونی مرۆڤ لە جیهاندا وەک شتەکانی دیکە نییە، بەڵکو بوونێکی تێگەیشتنداری، واتە خاوەنی تێگەیشتنە، لەبەرئەوەی دەتوانێت بوونی خۆی هەبژێرێت(٢٠).

٣ــ جۆرەکانی پەیوەندیو پەیوەندی داهێنەرانە وەک مەرجی ڕەخنە

بوونی مرۆڤ بریتییە لە پەیوەندی. لەبەرئەوە لەناو هەبووەکاندا، مرۆڤ تاکە هەبوویەکە توانای پەیوەندیکردنی هەیەو بە پەیوەندی دەژی. هایدیگەر پێیوایە دازاین بەو تایبەتمەندیانەی هەیەتی "لە بوونیدا پەیوەندی لەگەڵ بووندا هەیە. پەیوەندیەک، کە سەر بە خودی بوونە"(٢١). دازاین نزیکترینە لە بوونەوە؛ ئەم نزیکییە ویست بە دازاین دەدات لە بوون بپرسێت. بەڵام، پەیوەندی دازاین بە بوونی خۆیەوە 'پێش ئۆنتۆلۆجیانەیە'(٢٢)دەکرێت ئەم پەیوەندییە بە پەیوەندی ئۆنتۆلۆجی بەوات. واتە کاتێک پەیوەندی دازاین لەسنووری دازاین و هەبووەکاندا دەمێنێتەوەو بە پەیوەندی بە بوونەوە پەلناکێشێت، ئەوا پەیوەندییەکە پێش ئۆنتۆلۆجییە، چونکە پەیوەندیی هەبووەکانە، بەڵام ئەم پەیوەندییانە بە بوونی ڕەسەن بە پەیوەندی و پرسین لەبارەی بوونەوە هەنگاودەنێت، بە ئاگایی لەبارەی بوونەوە پەیوەندییەکە ئۆنتۆلۆجی دەبێت.

سەبارەت بە ئۆنتۆلۆجی ڕەخنە پەیوەست بە سەکوچکەی 'نووسەر-تێکست-خوێنەر' بریتییە: لە دەرکەوتنی و دیارخستنی ڕاستی بوون. ئەزموونە جیاوازەکانی خوێنەرو نووسەر پەیوەست بە ڕاستی بوونەوە؛ لە تێکستدا نیشاندەرێت، لەبەرئەوە تێکست پانتایی نیشاندانی ڕاستی بوونە(٢٣). دەشکرێت پەیوەندی بە 'بوون'ەوە بەمجۆرە بیخەینەڕوو، کە لەنێو بوارە جیاوازەکاندا دەردەکەوێت، گرنگە تێکستی پەیوەندیکراو، خوێنەر پەلکێشی پرسین لە بوون بکات، بە نموونە شیعرێک خوێنەر بە پرسی بوونی شیعر ببات، بگومان لەنێو جیهانی

شیعردا پرسین لەبوونی گشتی سەرهەڵدەدات.
لەنێو ئەم پانتاییەدا پەیوەندی بنەڕەتو ناپەیوەندی بنەڕەتی ناتەکستە؛ واتە لە دەرەوەی پانتایی بووندا گریمانەی تەکست و پەیوەندی ناکرێت. پەیوەندی خاڵی بنەڕەتییە بە جیاکردنەوەی تەکست لەنووسین. چونکە سروشتی نووسین هەماهەنگ بە بوونی دازاین پەیوەست بە بوونەوە، سروشتکی پەیوەندیئامێزی هەیە، لەبەرئەوە ‘نووسین یان تەکست’ چەشنی جیهانێکە، کە ئاگاری سەفەر(سەفەر بە ماڵی بوون و ئازمووونی نووسەر پەیوەست بە بوونەوە) بە خوێنەر فەراهەمدەکات.(٢٤). هاوکات بەبێ ئەم پەیوەندی و سەفەرە ئاگاری جیاکردنەوەی نووسین بە تەکست و ناتەکست نەکردەیە. ڕەخنەش کاتێک ئەنتەلەجیانەیە، کە پەیوەندییەکە لەسەر هەبووکان و بەشکانی نووسین نەمێنێتەوە، بەڵکو بە بوونی تەکست بڕوات.

لەم تەوژمەوەیەدا چەند جارێکی پەیوەندی باسکراوە، کرداری خوێندنەوەش وەک پەیوەندیکردن دەناسێنێت، کە لەسەر بنەمای ڕوکەشی، قوڵیو ڕەچوون لەنێو سەکوچکەکەدا دیاردەکەوێت. یاخود پەیوەندی سەرجەمی و پارچەی، گشت بوون یاخود کەرتکردنی بە هەبووکان، تەواوی تەکست یاخود لەتکردنی بە فۆرم و ناوەرۆک، ئەم ئامادەییە بە پەیوەندی دەزینەوەی جاری پەیوەندی و مامەڵەکردن دەردەخات. جارج بالیە لەسەر بنەمای پەیوەندی مرۆڤ بە جیهانەوە دەڵێت”پەم بۆ چۆن پەیوەندییەکانت دەبەستیت لەگەڵ جیهانی دەرەوە، ئەوجا منیش پێت دەڵێم تۆ کێیت”(٢٥)ئەمەش دەبێتە جاری پەیوەندییەکان خوێنەر و نووسەر لەنێو تەکستدا نیشان دەدات. خوێندەری ڕەسەن بەنیشتەجێبوونی لەنێو تەکستدا پەیوەندییەکی داهێنەرانەی لەگەڵ نووسیندا دەبەستو دەتوانێت جارو چەنیەتی پەیوەندی نووسەریش لەنێو نووسینەکەدا دەستنیشان بکات. پەیوەندی نووسەر بە جیهانەوە خاڵی بە خوێندەری ڕەسەن نیشاندەدات و لەسەر ئەو بنەمایە نووسین بە خوێنەر دەردەکەوێت، کە تەکستە یاخود ناتەکست. یان تەکست ئاگاری پرسین لەبارەی بوونی خۆیەوە بە خوێنەر وادەکات.

لینکی نۆوان نووسەرو خوێنەر پەیوەست بە بوون(تەکست) لەسەر بنەمای ڕەسەنێتی و نیگەرانی بنیادنراوە. خوێنەر هەیە تەنیا پەیوەندییەکی بەکارهێنەرانەی لەگەڵ تەکست هەیە، خوێندەریش هەیە پەیوەندییەکی بەرهەمهێنەرانەی هەیە، هەروەک خوێنەر هەیە پەیوەندی داهێنەرانەی لەگەڵ تەکست هەیە. هاوکات ‘بنووس’یشمان هەیە، کە پەیوەندی نائامادە دەگرێت بە نموونە لە نووسینی ڕاپەرتی ڕۆژنامە، کە تەنیا پەخشی نووسین دەکات، بۆئەوەی تەکستەکەی بێنیبێت و

خوندبێتیەوە پەخشیدەکات. یاخود پەیوەندی بەکارهێنەرانەوە، دەکرێت لەو نامەی ئەکادیمی و نووسینانەدا ببینین، کە بە تێگەیشتنێکی قووڵ لە تێکست و پەیوەندییەکانی تێکست بە بوونی و تێکستەکانی دیکەوە بوونەوە بگشتی، تێکست پارچە پارچە دەکەن بەمەبەستی بەکارهێنانی بۆئاوەی ئەو بەکارهێنانە بەرهەمێکی داهێنەرانەی لێبکەوێتەوە(دەکرێت بە ‘نووسەرەوە یان نووسینکەر’یش ناوبنرێن). کەم نین ئەو نامەی ئەکادیمی و نووسینە بەناو ڕەخنەییانەی، کە بۆئاوەی لەتێکست تێگەیشتبن ڕاڤەی دەکەن، سەرئەنجامیش نووسینە ڕەخنەییەکەیان بریتییە لە ڕیزکردنی وشە، چونکە لەم پەیوەندییەدا خوێنەر بەتێگەیشتنێکی قوڵ و دەسزیەوە لەنێو تێکسدا ناژی؛ تاوەکو تێکست بەرهەمبهێنێت. هایدیگەر بە شیکردنەوەی ‘لەنێو’ دەنووسێت ”(لەنێو) لە وشەی ‘innan’وە هاتووە، کە واتای (نیشتەجێبوون) دەبەخشێت. هەروەها ‘An’ [کە پاشگری ‘inn’] ئاماژە بە ‘ئاشنابوون’، ‘شارەزابوون’و ‘ئاگالێبوون”(٢٦). لەم جەڕەی پەیوەندیدا ‘بخوەن’ نە نیشتەجێی دەبێت، نە ئاشنایی و شارەزایی و ئاگایی لە تێکست هەیە، بەڵکو وەک کارا لە نووسین دەوانێت، نەک ئەوەی پانتایی حەقیقەت یان ماڵ بێت. ئەجەرەی بخوێن ناتوانێت لە بوونی خۆی و حەقیقەت تێبگات، تێکستیش پانتایی حەقیقەتە. ئەم بخوێنە ناتوانێت ئەو نووسینانەی وەک نیشتمان و ماڵ خۆ دەردەخەن، بەڵام ناتێکستن جیابکاتەوە.

هەروەک ئەم جەڕەی پەیوەندی زەرکات بە خوێنەر دەبەستە خووگرتن و خوونکردن و لەبیرکردنی خۆو شێدابوون بە نووسینەوە. کەمنین ئەو خوێنەرانەی لەکاتی خوێندنەوەی ڕەمانکدا خۆیان لەبیردەکەن و بواری لە بوونپرسی، لە خۆپرسی لە تێکستدا واناکەن. لەبەرئەوە ئەم بخوێنە ناتوانێت تێکست و ناتێکست جیابکاتەوە، چونکە ناتوانێت بە بنەماو سەرچاوەی بنەڕەتی نووسینەکە بگەیەنێتەوە. هاوکات بەردەوام بانگەشەی تێگەیشتنیش دەکات و بەڵام لە جیاوازی دەترسێت. چونکە جیاوازی ئەگەری تێگەیشتن و خوێنەری ڕەسەن، کە تێکست و ناتێکستی لەدەکەوێتەوە.(٢٧).

پەیوەندی بەرهەمهێنەرانە لە نموونەی ئەو لێکۆڵینەوانەدا دەبینرێن، کە ڕاڤە پێش تێگەیشتن دەخەن، ئەمەش شێوازی نارەسەنانەی تێگەیشتنە(٢٨) واتە ئامانجیان بەرهەمهێنانی نووسینێکی نوێیە. وەک هایدیگەر باسی دەکات ئەجەرە نووسینە ئامێزی و گوتنی لەکارکەوتوو نەک گوتارێکی دروست بەرهەمدەهێنێت. ئەم خوێنەرە ڕەچوونی بە تێکست و کەشفکردنی تێکست نییە ناتوانێ ڕاستی ببینێت، چونکە ڕەچوونی

تەواو بەناو تەکستدا بریتییە لە پەیوەندی داهێنەرانە؛ کە ئەنجام تەکستی دیکە لە دایکدەبێت.
پەیوەندی داهێنەرانە دەتوانێت نووسین لە 'نووسین' رزگار بکات و نووسین بدزێتەوە(دەزینەوەی نووسین واتە جیاکردنەوەی تەکست لە ناتەکست)، بەڵام لە زۆربارەدا پەیوەندی بەرهەمهێنەرانە نووسین بەتاریکی دەهێنێتەوە نەک بە تەکست(چونکە تەکست شوێنی نیشتەجێبوونە/ماڵە). واتە ئەم خوێنەرە لە بۆشکی تەکستدا جێگیر دەبێت و تەکست ناکات بە شوێنی نیشتەجێبوون یاخود نیشتمانی خۆی؛ بەڵکو بۆشکی نووسین دەبینێت. لەبەرئەوە کارەکە دەکەوێتە ئەستۆی دازاینی رەسەن بە ئاوەی بە پەیوەندی داهێنەرانەی، نووسین لە نووسین رزگار بکات؛ بیکاتە تەکست/ماڵ بە نیشتەجێبوون. (وەک چۆن هایدیگەر سەبارەت بە پرسی بوون، لەکەینەوەی لەشیعرەکانی هۆدەرلین، وەک ماڵێک لەنەو تەکستەکانی هۆدەرلیندا نیشتەجێبوو). لە پەیوەندی داهێنەرانەدا خوێنەر تێگەیشتن و ڕاڤەکردن یەکدەخات و لە حەقیقەتی تەکستدا دەژی. لەم پەیوەندییەدا تێگەیشتن بەردەوام لە گۆشەکردندایە. گۆشەی تێگەیشتن بە خوێنەری رەسەن بریتییە لە 'لەبوونپرسی-خۆهاتنەوەبیر- لەخۆپرسی'؛ واتە خوێنەر ئەوە لەبیرناکات بوونی لەنەو جیهاندایە. ئەمەش لەسەر بنەمای ڕاڤەو تێگەیشتنی نووسین ڕووئەدات، ڕاڤەکردن بریتییە لە گۆشەی تێگەیشتن، لەبەرئەوە ناکرێت ڕاڤە پێش تێگەیشتن بکەوێت، یاخود بڵێین ڕاڤە تێگەیشتن دەنێتە ئاراوە، بەپێچەوانەوە پرۆژەی تێگەیشتن ڕاڤەی لەدەکەوێتەوە(٢٩)، کە خوێنەری رەسەن بە پرۆژەی تێگەیشتن و نیشتەجێبوون لەنەو تەکستدا زیاتر نووسینی بە ڕەشنووسەوە دێتەوە. ڕەشنووسەوەی نووسین بە خاڵەبیرکردنەو خەونەکردن نابێت؛ بەڵکو بەئامادەبوونی تەواوی بوونی خوێنەری رەسەن لە نووسیندا دەبێت.

لەم پەیوەندییەدا خوێنەری رەسەن تەکست وەک جیهانی نووسەرو زەمینەی کارکردن بە جیهانی خۆی دەبینێت. نەک وەک بابەت لە جیهانی نووسەر بەوانەت، بەڵکو وەک زەمینەی نیشتەجێبوونو کارکردن بە سازکردنی جیهانی خۆی دەیبینێت. بە دەربەینێکی تر تەکست بە خوێنەری رەسەن (نیشتمان و سروشت)ە. واتە لەلایەک وەک نیشتمانی نووسەر دەیبینێت و دەزانێت چۆن لەم نیشتمانەدا بەنیگەرانییەوە نیشتەجێبەت، هاوکات وەک سروشتیشە، کە دەکرێت مانای خۆی لەوە سازبکات، بەئاوەژوی وەرانی بکات. تەکستی نووسەر نواندن و دەرخستنی جیهانە، بەڵام بە خوێنەر جگە لە هەماهەنگی دەرخستن و نواندنەکە، ئاگاری خستنەووو و نواندنێکی نوێ و تایبەت بە خوێنەر لە تەکستدا دەدا، کە لەسەر بنەمای هەردوو جیهانەکە(جیهانی تەکست و جیهانی

بوون) بدیدەت. ئەمەش بۆ پەیوەندی داهێنەرانە دەبێت، کە لەگەڵ هەر پەیوەندیەکدا بە تێکستەوە ئاگاری تێکست و جیهانێکی دیکە و پەیوەندی دیکە دەخاتەوە.

دەکرێت بڵێین جگە لە جۆری پەیوەندی داهێنەرانە، جۆرەکانی دیکەی پەیوەندی، پەیوەندی بەشو پارچەیین، نەک سەرجەمی، بخوێن هەر لەسەرەتاوە بوونی خۆی و بوون لەنێوی لەبیر دەچێتەوە، لەبەرئەوە ئەم جۆرانەی پەیوەندی ناتوانن بەیاری ڕەسەنانە لەسەر تێکست و ناتێکست بدەن و بەرپرسیارێتی بەیاردان هەبگرن.
لەڕدایە بۆ پەی خوێنەرو پەیوەندیەکەی بە نووسینەوە، 'دەرخستن' و 'دەرکەوتن' ڕووئەدات. یاخود ڕەشنکردن و تاریککردن(شاردنەوە- دەرخستن). واتە خوێنەرو پەیوەندیەکەی دەوردەبینن، نووسین خۆی دەربخات یاخود خۆی بشارێتەوە. کاتێک تێبینی دەکەین، ڕەخنەگرێک بە پەیوەندی داهێنەرانەی توانیوێتی ڕەچەتە نێو نووسینەکەوە و لە نووسین رزگاری بکات و بە تێکست بیناسێنێت(واتە کاری ڕەخنەگر بریتییە لە جیاکردنەوەی نووسین و تێکست، یاخود دەزێنەوەی نووسین: تێکست و ناتێکست) ئەمە بریتییە لە دەرکەوتن و دەرخستنی نووسین. خوێنەر بە پەیوەندی لەگەڵ نووسینەکە بواری دەرکەوتنی نووسینەکە بە ناتێکست یان تێکست دەدات؛ بەڵام خوێنەری بەکارهێنەر ناتوانێت ئەو بوارە بە نووسین بکاتەوە و بەی دەربکەوێت و دەریبخات. نووسین بە خوێنەری بەکارهێنەر دەرناکەوێت؛ بەڵام بە خوێنەری داهێنەر دەردەکەوێ، دەریدەخات. چونکە خوێنەری داهێنەر وەک کارا سەیری نووسین ناکات و بە مەزاجەوە پەیوەندی ناکات، بەڵکو بە نیگەرانییەوە لەگەڵی دەدوێت؛ لەبەرئەوە نووسین خۆی بە دەردەخات.(۳۰) مامەڵەکردنی مەزاجیانەی بخوێن بریتییە لە شێدابوون و نووقمبوون لەناو(لەنێو بە بوونی ڕەسەن لەجیهاندا- لەناو بە دازاینی نارەسەن، کە شێدایانە نوقم دەبێت) نووسین یان ڕەتکردنەوە بەزهاتنەوەی، سەرئەنجامیش خوێنکردنی بخوێنە لەناو نووسیندا، کە هایدیگەر ئەمە ناودەنێت'کەوتن'. (۳۱).

هاوکات بەپێی ئەم جۆرانەی پەیوەندی ئاگاڕکانی دازاین دادەهێنرێت. لە پەیوەندی بەکارهێنەرانەدا خوێنەر ناتوانێت ئاگاڕکانی بوونی بنیاد بنێت(چونکە لە زەرکاتەدا بۆ ئاگاڕو پڕۆژەیە) بەڵام لە پەیوەندی داهێنەرانەدا، پەیوەندی خوێنەر بە تێکستەوە، بریتییە لە خەدزینەوەو داهێنانی ئاگاڕکان. لەڕدایە، کە مەرجی ڕەخنە بریتییە لە پەیوەندی، بەبێ پەیوەندی ناکرێت ڕەخنە بوونی هەبێت. سەرئەنجامی ڕەخنەش داهێنانی ئاگاڕی نوێیە پەیوەست

بە نیگەرانی و تەگەیشتن لە بوون و پەیوەندی دازاین بە جیهان و بوونی لەگەڵ ئەوانیتر لەنەو جیهاندا. پەیوەندیش بریتییە لە بوارکردنەوەی ئازادانەی سەکوچکەکە بە یەکدی، تاوەکو ئازادانە بوونی خۆیان بە یەکدی دەربخەن. لێرەدا دەبێت سەرنج لەوە بدرێت، کە بە ئەم بوارکردنەوەیە بە ئازادی دەرکەوتنی راستی بوون، داهێنان نەکردەیە. واتە دەرکەوتنی نووسین پێویستە بەو مامۆستا ئازادانەیە، کە خوێنەری رەسەن تەنیا بە ویست و بڕژەوەندی خۆی روو لە نووسین ناکات، بەڵکو بە ڕەشنکردنەوەی نووسین ئەو کارە دەکات، هەموو بیاردان و تەگەیشتنەکی ڕەسەنانەش لە نووسین ئەگەری دازاینی ڕەسەن؛ لەبەرئەوەی خوێنەری رەسەن بە تەگەیشتنەوە لەنەو نووسیندایە(٣٢).

هاوکات دەبێت دانبەوەدابنێین، کە پەیوەندییە بکارهێنەری و بەرهەمهێنەریی، کە خوێنەری خوگرتوو و نارەسەنمان پێدەناسێنێت، پێشینەن بە پەیوەندی داهێنەرانە. واتە کەوتن نیگەرانی هەستانەوەی لەدەکەوتنەوە، وەک چۆن هایدیگەر لە باسکردنی دازایندا ئاماژە بە پەیوەندی ڕەژانەی دازاین لەگەڵ جیهانی دەوروبەردا دەکات و بە بنەمای بە نیگەرانی، جوانی ویژدان، پرسین لە بوونەو دەرچوون لە خووگرتن بە شتەکانی دەوروبەرو بەردەستەوە دادەنێت. لەبەرئەوە هایدیگەر پێیوایە لای دازاین(بوون لەنەو جیهان) کردن پێش ناسین دەکەوێت، بەرلەوەی بپرسم قەڵەم چییە، پێی دەنووسم، بەرلەوەی بپرسم کتێب چییە دەخوێنمەوە(٣٣). پەیوەندی بکارهێنەرانەو بەرهەمهێنەرانەش پێشکێن و دەکرێت گشبکێن بە پەیوەندی داهێنەرانە، کە تێیدا ترس و مزاج ببن بە نیگەرانی و گوتنی لەکارکەوتوو ببێت بە گوتاری دروست؛ زەربەی ناوون ببێت بە کەمدووییی تەگەیشتئامێز(٣٤).

٤ــ نووسین و تێکست، بخوێن- خوێنەر

ئەگەری نووسین بریتییە لە تێکست یان ناتێکست

هەموو نووسەرێک بە نووسین پێویستی بە زمانە. زمانیش لە وشەو رستەی بەسنوور پێکهاتووە. نووسەر بە خستنەتەک یەک(هاونشینی)و هەڵبژاردن(جێنشینی) نووسین سازدەکات(٣٥). ئەم کارە بریتییە لە سازکردن. هاوکات تەنیا جێنشینی و تێکنشینی بە تەگەیشتن لە نووسین بەس نییە، چونکە نووسەری ڕەسەن لەڕووگەی زمانەوە ماف/تێکست دادەهێنێت. تێکستیش تەنیا لە ئاسایی‌و ستونی پێکنەهاتووە. هایدیگەر، زمان وەک ماڵی بوون دەناسێنێت.(٣٦) نووسەر چەند ئاگایی

لە زمان بێت، هەندێش لە سازکردن و نەخشەکێشانی ماددا وەستا دەبێت. لەرووی جیاکردنەوەی تەکست لە نووسین پەکەشێیە، لە بەرئاوەی دەکاوەتاوە سەر نووسەرو خوێنەر، کە ئایا هەبژاردنەکێیان بە زمان چەند رەسەنانەو ئاگامەندانەیە؟ چونکە خوێنەری رەسەن لەگەڵی زمانەوە بوونی خۆی و تەکست دەدزێتەوە. تەکست ئاوکات تەکستە، کە هەبژاردنی رەسەنانەی تیادەرکەوێت؛ ئەرکی دەرخستنی تەکستیش لەسەر خوێنەری رەسەنە. لەرووی بە بەچوونی هایدیگەر تەکست بریتییە لە دەرخستنی راستی، یاخود راستی لەنێو تەکستدا دەژیو نیشاندەرێت(٣٧).
سەکوچکەی 'نووسەر-تەکست-خوێنەر' بریتییە لە دەرخستن و گەیاندنی راستی. کاتەکیش زمان مانای بوونە، ئەوا هیچ وشە و دانەیەکی زمانی نییە، کە نایەتە نێو ئەم ماناوە. لەبەرئاوەی تەکست، هەبژاردنی رەسەنانەی زمانە بە ماناە بنیادنان و نیشاندانی ماناە. هەبژاردنی زمانە لەبەسنووراوە بە سنووردارییە، واتە وشەو دانەکانی زمان بەسنوورن نووسەر چەند دانەیەکیان هەدەبژارێت.

خوێنەرو نووسەر کەشفی راستەقینە دەکەن و لە تەکستدا نیشانی دەدەن. لەبەرئاوەی تەکست شوێنی گەمەکردن نییە؛ بەکو دەرکەوتنو دەرخستنی حەقیقەتە، خوێنەرو نووسەریش سەروکاریان لەگەڵ حەقیقەتدایە. لەرەدا دەتوانین بەین پەیوەندی جەرەکە لە پرۆژە، پرۆژەی داهێنان و تەگەیشتن لە حەقیقەتی بوون. خوێنەرو نووسەر بە تەگەیشتنەوە پرۆژەی نیشتەجێبوون ئەنجامدەدەن. پرۆژەش بریتییە لە پەکردنەوەی کەمیەکانی بوونی دازاین و دەزینەوەی ئەگەرەکانی بوونی(٣٨).

نووسین یان ناتەکست**** بریتییە لە ریزکردنی وشەکان یاخود بە زمانی هایدیگەر 'گوتنی لەکارکەوتوو'، کە گوتار نییە. خەسڵەتی ناتەکست ئاوەیە، لەگەڵ هاتنەبوونیدا زوو ئەکسپایەر دەبێت؛ واتە بەسەرچوون و وەستان لە دەرەوەی کات. بەڵام ئەگەر تەکست بێت نابێت ئەکسپایەر بێت، بەردەوام لەنێو کات و بووندایە؛ لەبەرئاوەی کاری داهێنەرانە بەردەوام لە پرسەی خۆتاوکردندایە. نووسین رەسەنانەو وەستایانە نییە، وشەکان ریزکراوە بە ئاوەی هەبژاردنی نیگەرانئامێزو گەیاندنی حەقیقەتی تەدا بێت. لەرەوە 'بنووس' لەبری نووسەر بە نووسین/ناتەکست بەکاردەهێنم؛ بنووس دەنووسێت بەئاوەی هەبژارێت و تەبگات، تەماشای قەبارەو رووی دەرەوەی نووسین دەکات. بنووس ئامێزی سازدەکات؛ بەئاوەی بزانێت بە، زەرنووسی ناپاوێست ئەنجامدەدات؛ لەبەرئاوەی خاوەنی پرۆژەی تەگەیشتن نییە.

ناتەکست بریتییە لە وتبووێنی زمان لەناو نووسیندا، واتە دانەکانی زمان ریزکراون بەئاوەڵای پێوەستبن بەو باسەی بەیارە باسبکرێت، ئەمەش بەپشتڕاستکردنەوەی ناتەکستێک، کە نەگەیاندنی لەدەکەوتەوە(هایدگەر ئەمە ناودەنێت چەلەحانە، کە تێگەیشتن ناهەنتەئاراوە، چونکە ناتەکست یان چەلەحانە دوورە لە تێگەیشتن). ناتەکست بریتییە لە باسکردنی باسکراو. واتە نووسەرەوە ئەوەی دەنووسێتەوە، کە نووسراوە. زەرکات بخوێن شێدای ئەمجارە ناتەکستە دەبێت و بانگەشەی بە دەکات(ئەمە شتێکی نامۆ نییە، چونکە بووێنی ڕستەیی بخوێن، لە بووێنی ڕستەوی زیاترە) لەبەرئەوەی لەی تێناگات بە شتێکی گرنگی دادەنێت(٣٩)یاخود خۆی لەبیردەباتەوەو لەناو یادەوەرییەکانیدا گیری دەکات، ناتەکست بۆی ئەو ئاوێنەییە، کە خۆی نیشاندەداتەوە. بەڵام تەکست وەک ئاوێنە، بە خوێنەری ڕستەن، هەوڵدەدات ئەویتر بناسێت و لە خودی ئاوێنە تێبگات و بیناسێت، نەک تەنیا ئاوێنە بە خۆبینین بەکاربهێنێت.
هاوکات خوێنەری ڕستەن ناچێت لە نووسین بە ئەگەری تەکست تێنەگات، چونکە خوێنەر هاوتێگەیشتنی لەگەڵ نووسەر و لەنەو تەکستدا هەیە. لەبەرئەوە ناتەکست= نەگەیاندن، تەکست=گەیاندن. مەرجی گەیاندنیش بریتییە لە تێگەیشتن، کەواتە ناتەکست=نەگەیشتنو تێنەگەیشتن.

هاوکات پرۆژەی بەیاردانی خوێنەری ڕستەن لەسەر تەکست و ناتەکست، پێوەستە بە هەڵگرتنی بەرپرسیارێتیەوە. بەڵام بخوێن و بنووس خۆیان لە بەرپرسیارێتی دەدزنەوە، لەبەرئەوەی خاوێنی پرۆژەی بەیار، تێگەیشتن و زانین لەبارەی ئەوەی دەیخوێننەوەو دەینووسن نین، ناشتوانن بەرپرسیارێتیی هەڵبگرن. کاتێکیش خاوێن تێگەیشتن نین ئەوا ئەوەی دەیخوێننەوەو دەینووسن شاردنەوەی بووێنی خۆیان و ونبووێنانە لەناو جیهاندا، بەڵام نووسەر دەبێت خاوەندارێتی و بەرپرسیارێتی نووسینەکەی هەڵبگرێت، چونکە بۆشکە لەبووێنی خۆیو تێگەیشتنی لە جیهان و بوون، لەبەرئەوە دەتوانێت بەرگری لێبکات. بنووس و بخوێن بەردەوام لە هەوڵی دروستکردنی فەزایەکی نائارام و نائازادان، خەریکی پشکوی و چەلەحانێن بە ئەوەی توژینەوەی ڕستەن و گفتوگۆی ڕستەن لەدایکنەبێت، چونکە توژینەوەی ڕستەن دەرخەری ڕاستی تەکست و ناتەکستە.

لەڕشدا دەتوانین بڵێین میدیای ئەمە(میدیای کوردی بەتایبەتی) ڕێگەکی خراپ لە سازکردنی ناتەکست و پشکوی و بەرهەمهێنانی چەلەحانەدا دەگەڵێت، ئەمەش درێژکردنەوەی ژیانی ناتەکست-بخوێن-بنووسی لەکۆوەتەوە، کە دەبێتە بنەمای گۆڕبووێنی دازاینی

نارسین؛ سەرئەنجام بە مانای و هەستنەکردن بە جیهان وەک نیشتمانی لەبەدیهاتوو. ئەمش دیتنی مزاجێتی نەک نیگەرانێتی دازاینە بە جیهان، کە لە نووسین و بخوێن و بنووسدا رەنگیداوەتەوە و دەداتەوە. ئەمە ژمارەی ئەو کەسانە کەمنین، کە لەرگەی میدیاوە جیهان دەبینن، کە کەمەک بنووسی مزاجی بیاری چی بینین و چۆن بینینیان فەراهەم دەکەن.(٤٠) بەڵام نابێت ئەوە لە بیر بکەین، کە (بوون لەنەو جیهان) ئەو جیهانە نییە، کە راگەیاندنەکان دەیخەنەروو، شاشەی tv جیهان دەشارێتەوە نەک نیشانی بدات.

بەڵام خەسڵەتی نووسەر ئەوەیە تەکستنووسە و پرۆژەی تێگەیشتن و بوونی رەسەنی هەیەو دەزانێت چۆن وشەو ماناکان هەڵبژێرێت و هەماهەنگیان بدیبەنێت بە ئەوەی ماکەکی تایبەت سازبکات و لە خستنەڕووی راستیدا بشداربێت. سازکردنی مانا بریتییە لە سازکردنی گوتاری دروست.(٤١) گوتاری دروستیش پێوەندی و تێگەیشتنی رەسەنانەیە لە بوون. نووسەری راستەقینە تەکستی راستەقینە دادەهێنێت و کاتێک وشەیەک لە بری وشەیەکی دیکە هەڵدەبژێرێت بە ئاگایی لە وشە هاوواتاکانی دیکەو دەزانێت بە ئەو وشەیە هەڵدەبژێرێت. یاخود شاعیرێکی رەسەن کاتێک قابیلەکی شیعری هەڵدەبژێرێت؛ هەڵیدەبژێرێت نەک ئەوەی بەکاریبهێنێت. بەڵام شاعیری بنووس وشەو شەوازو قابیلەکان بەکاردەهێنێت و لاساییدەکاتەوە، بە هەڵبژاردن و تێگەیشتن. خوێنەری رەسەنیش دەتوانێت جیاکاری لەنێوان ئەم جۆرە جیاوازانەدا بکات و مانای خۆی لەسەر جیاکردنەوەی مانای ساختەو رەسەن لە داهێنانی ماکەکی نوێدا بنیادبنێت. واتە کاری خوێنەری رەسەن جۆرێکە لە دەزینەوەو جیاکردنەوەو هەڵوەشاندنەوەو دووبارە بنیادنان. بەڵام 'بخوێن' ئەو کەسایە پرۆژەی تێگەیشتنی نییەو بە فەرمان و چاولێکەری دەخوێنێتەوە.
ئەم خوێنەرە شوێنەرە، ناتوانێت تەکست و نووسین جیابکاتەوە، یاخود نارەسەنانە مامەڵە لەگەڵ نووسین و تەکست دەکات و بەشوێیەکی نارەسەنانە خانووی بەماڵ بینادەکات. لێرەدا دەبێت سەرنج لە 'خانوو' و 'ماڵ' بدەین. مانا بریتییە لە بنیادنانی خەکرد و نیشتجێبوون لەنوێدا، کە ئاگایی، هەستی ئارامی، نیگەرانی و خاوەنێتیمان بەی هەیە. بەڵام خانوو ئەو شوێنەیە دەشێت هەموو کەس خاوەنی بێت؛ کەسیش خۆی بەخاوەنی نەزانێت؛ چونکە شوێنی نیشتجێبوون و ئارامی و نیگەرانی نییە. مانا گوزارشت لە مانەوەو دەسەزی دەکات، بەڵام خانو گوزارشت لە راگوزەری و لادان بە ماوەیەکی کەم دەکات و لەبەرئەوە وەفاو دەسەزی تێدا نییەو ناشتوانین بیناسین. خانو بەڵایەو زوو فەرامەش و لە

بیردەچێتەوە، بەڵام ماڵە ناتوانین وازیلێبهێنین و پەمانەوە دەنووسێت و لێبوونمان دابەاوێنین. خانو کێڵەو بابەتە مامەڵەی پەوەدەکرێت(ئەم خانوە بە فرێشتن-ناگوترێ، ئەم ماڵە بە فرێشتن) بەڵام ماڵ بوونێ و نافرێشرێت.

خوێندنی ڕەسەن بەگەنجینەو پرۆژەی تێگەیشتنی خەی لەگەڵ چوونە هەر ماڵێکدا سەرلەنوێ ماڵێکی نوێ بنیاد دەنێت و مەری خەی لەدەدات؛ لەبەرئەوە تێکستێ بەپێی خوێندنی ڕەسەنی بەردەوام لە نوێبووندەوەدایە. بەڵام کاتێک لە ماوەیەکدا خوێندنی ڕەسەن بوونی نابێت؛ مانای ئەوەنییە ماڵ بوونی نەبێت، هەیە وەڵە هەبوونەکەی دەرنەخراوەو چاوەڕوانی خوێندنی ڕەسەنە تا دەریبخات. بە نموونە کە بەیاردەدات نالی بنووسێ، یان نووسەر، یاخود نووسینەکانی تێکستن یان نا تێکست؟ کام خوێندەر لەنەو مانی نالیدا نیشتەجێبووە؟ کاتێک لە دەخی ڕەشنبیری و تێکستی کوردی دەڕوانین تێبینی دەکەین، دەکرێت ماڵ هەبێت و خوێندنی ڕەسەنی ئاشکراکەری ماڵەکە نەبێت. ئەم دەخەکی ئاسایی ئەنتەلەجی ڕەخنە نییە، دەخی ئاسایی بریتییە لەهەبوونی سەکوچکەکە پەکەوە. چونکە ناکرێت تێکست هەبێت و ڕەخنە بوونی نەبێت. جەختی ئەم لەم کارەدا بریتییە لە هەبوونی سەکوچکەکە پەکەوەو پەمانوایە دابەاوێنین، بەڵام دەکرێت لەووی ئەنتیکییەوە بە ماوەیەک دابڕان ڕووبدات. بەڵام لەووی دەخی ئەنتەلەجیی هەنووکەوە، کە سەردەمی ئاسان بەاوکردنەوەیە دابەانیان لەیەکدی شیاونییە، لەبەرئەوە بوونی سەکوچکەکە سەربەست و پەکەوەبەستراو، سیانی ئەنتەلەجی ڕەخنە سازدەکەن.

کاتێک تێکست بریتییە لە سازکردنی ماڵ. ئەوا دەکرێت کەرەستەو نەخشەی ماڵ داهێنرانەو یان بەرهەمهێنرانە و لاسایکەرانە بێت. هەموو ماڵێکی ڕەسەن گوزارشتە لە نووسەر و خوێندنی ڕەسەن. بەبێ ماڵی ڕەسەن ناکرێت نووسەرو خوێندنی ڕەسەن؛ بەپێچەوانەشەوە دروستە. هاوکات تێکست وەک ‘دازاین’ ئەوەنییە؛ کە هەیە. تێکستی کامڵ بوونی نییە، وەک چۆن دازاین کامڵ نییە، بەڵکو بەردەوام لەوە زەرتەرە؛ کە هەیە، لەڕووەیە تێکست ڕووی لە داهاتووە، لەگەڵ خوێندنی ڕەسەن دەکرێت لە داهاتوودا تێگەیشتنی نوێ بە تێکست بەتەئاراوە. چونکە ڕابردوو نەمردووە؛ بەڵکو بەشێکە لەبوون و زیندووە؛ ئیستا و داهاتوو بەردەوام میوانداری ڕابردوو دەکات.

ئەمەش بە ڕەسەنێتی تێکست و خوێندنی ڕەسەن دەگەڕێتەوە؛ کە بەشایەکانی تێکست بە پرۆژەی خوێندنی ڕەسەن پێدەکرێتەوە. بە نموونە تێکستێک چەند سەدە پێش هەنوکە کەمێک ڕاستی تێدا

دەزراوەتەوە، هەنوکە خوێندنەکەی ڕەسەن لە خوێندنەوەیدا دەریدەخات، چونکە ڕاستی گەر دەرنەکەوێت و نیشاندەرێت وەک نەبووایە؛ ئەو تێکستەش تاوەکو نەبینرێت نووسینەوە. تێکست بە پێی خوێنەری ڕەسەن دەردەکەوێت؛ واتە دەرکەوتن و دەرخستنو نیشاندانی تێکست(دەرکەوتن بە تێکست، دەرخستن بە خوێنەر) بە یەکجار و یەک خوێنەر نییە، وەک چۆن واتاو ناسینی بوون لە مرۆڤکەوە بە مرۆڤکی دیکە دەگۆڕێت. لەبەرئەوەی تێکست بەرپرسیارێتیی لە کارەکی داهێنەرانە و بەپێی بەردەوامبوونی داهێنەران و داهێنان تێکست بەشێوەی جیاواز بە خوێنەری جیاواز دەردەکەوێت و دەردەخرێت. ئەمەش پەیوەستە بە ئازادی وەک دەرکەوتنی ڕاستی، جۆرێی بوون و زەمەن و زمانەوە. (کاتێک تەبینی دەکەین پاش چەندین سەدە بەشکەی زێری پەستمەدەرنەکان بە گوتاری سەفستاییەکان دەگۆڕێنەوەو گوتاری نوێ دادەهێنن). بەڵام نووسین/ناتێکست ئەوەیە، کە هەیە، لەوە زۆرتر نابێت، واتە وەک شتێکی بەجۆرێ لە گەشەو فراوانبوون بەدەرە، هەبوونەکەو بەشەکە لە بوون، چونکە دواجار ئەویش زمانی تێدایە، بەڵام وەک هەبوونەکی جگیرو پێ خێی دەردەخات.

5ـــ تێکست وەک جیهان و نیشتمان

لە تێگەیشتنی هایدیگەردا جیهان واتایەکی فراوانی هەیە. دازاین بەبێ جیهان نییەو بە چەندین شێوەی جیاواز پەیوەندی لەگەڵدا هەیە. دکتۆر محەمەد کەمال چوار واتای جیهانی دەستنیشانکردووە"یەکەم، جیهان پێشمەرجێکی ئۆنتۆلۆجییە بە بوونی مرۆڤ، دووەم سروشتە، سێیەم، نیشتمان و ژینگەی مرۆڤە و چوارەم، کەلوپەلەکانی بەردەستە"(٤٢). لەسەر بنەمای گرنگی و پێشمەرجی جیهان بە دازاین، بیرۆکەی تێکست وەک جیهان خراوەتەروو. وەک ئاوەڵی کاتێک نووسەر و خوێنەر لەنێو-تێکست/جیهاندا نیشتەجێدەبن. لەم ئایدیایەدا هەوەڵمداوە جیهان وەک (پێشمەرجو نیشتمان) یەکخەم، لەسەر بنەمای هەبوونی سەکوچکەکە بە ڕاخنە پێشمەرجن، هەروەک هەبوونی ڕاخنەش لەسەر بنەمای پەیوەندی داهێنەرانەو ڕەسەنایەتی، کە نیشتەجێبوونە لەنێو نیشتمانی تێکستدا.
لە واتای دووەمدا پەیوەست بە پەیوەندی خوێنەر و نووسەر و نووسین.

کاتێک خوێنەر نووسین وەک سروشت دەبینێت؛ دەکرێت پەیوەندی داهێنەرانە یاخود بەکارهێنەرانەی لەنێو یان لەناو سروشتدا هەبێت. نووسین وەک کەلوپەل بە بەکارهێنان ببینێت؛ دەشکرێت وەک بوونەوەرێک ببینێت، بە پەیوەندی داهێنەرانەو سروشت بکاتە ماڵ بە نیشتەجێبوون. بە واتایەکی دیکە خوێنەری ڕەسەن بە پەیوەندی

داهێنەرانەی سروشت دەکاتە ماڵ و نیشتمان، بەڵام خوێندەواری نارەسەن دەشێت سروشت بەخێنەت بە ئاوەی ماڵ بنیاد بنێت یاخود بیکاتە کەلاوە. لەرەوە سروشت وەک نووسین ئامادەیە بە پەیوەندی، ئاوە خوێندەرە، چەن پەیوەندی لەگەڵ دەگرێت. نامەیی خوێندەریش بە نووسین پەیوەستە بە پەیوەندی خوێندەر، کە چەن نووسین وەک نیشتمان یان سروشت یاخود وەک کەلوپەل(واتای چوارەم) هەڵدەبژێرێت و پەیوەندی لەگەڵ دەگرێت. لەرەدایە دەکرێت بڵێین، تەکست بووونکی مرۆڤانەی هەیە و بووونی رەسەن پەی نامە نییە، چونکە تەکست نیشتمان و ماڵی خوێندەری رەسەنە(٤٣). بەڵام لە سروشت و کەلوپەلدا، کە بریتییە لە نووسین نامەیی دێتە ئاراوە، واتە گەینی نیشتمان بە کەلاوە(ئامانە دەزەخی تەکستن-خوازراوەکە لەسارتەرەوە). لەرەدا داهێنان بریتی دەبێت، لە بە نیشتمانکردنی سروشت، یاخود دەزینەوە و نیشتەجێبوون لە تەکستدا، نووسەر لەنەو زماندا وەک ماڵ نیشتەجێبێت، زمان کەلوپەل و ئامراز نییە، بەڵکو ماڵە بە نیشتەجێبوون. کاتێک خوێندەرە نووسەر لە زمان وەک نیشتمان و ماڵ دەڕوانن ئاوکات نووسین لە پارچەیتی، کەلوپەلێتی و بەرژەوەندیخوازی ئازاد دەبێت(٤٤).

هایدیگەر لە باسکردنی جیهان وەک کەلوپەل و سروشت ئاماژە بە خاڵکی گرنگ دەکات. ئاویش خشاردنەوە و دەرکەوتنی جیهانە بەپەی پەویستی. نموونەی چەکوش دەهێنێتەوە کاتێک لە سوچێکدا دانراوە و دیارنییە، کە پەویستمان بوو دەردەکەوێت. یاخود سروشت ئاوکات دەردەکەوێت، کە پەویستی گەینی دێتە ئاراوە و شواندنی لەدەکەوێتەوە. کاتێک بخوێن لەسەر بنەمای بەرژەوەندی و سود مامەڵەی 'نووسین' دەکات، لەبەرئاوە ناتوانێت راستی نەو نووسین بدەزێتەوە و بزانێت نووسینەکە تەکستە یاخود نا تەکستە. یاخود تواناییەی و مەزاج نووسین دەشارنەوە، وەک چەن (گەانی مەزاجی) چەکوش دەشارێتەوە. بەڵام خوێندەری رەسەن بە بەرپرسیارێتییەوە وەک نیشتمان لەگەڵ نووسین دەژی و بەیاری بەرپرسیارئامێز لە نووسین بە تەکست یان ناتەکست
دەدات.
بە واتایەکی دیکە بەپەی نیگاو مەبەست و روانینی خوێندەر نووسینەکە دەردەکەوێت، هاوکات نووسینیش هەماهەنگ بەم روانینە خەی دەردەخات. نیگای کتێبفرۆش بە کتێب نرخ و قەبارەی کتێبەکەو فرۆشتنیەتی، بەڵام بە خوێندەرەکی رەسەن کتێب ژیان و پڕۆژەی نیشتەجێبوونە. یاخود نیگای شاعیرەکو ئەندازیارەکی کارەبا بە شاخی گەیژە زەر جیاوازە، یەکەم سروشت وەک نیشتمان، ئارامی و جوانی بە نیگرانییەوە بە بەرهەمەکی هونەری دیگەێت، دووەمیان بیر

لەودیکاتەوە چەن بیرەوخنەت و پرسیارێی بارەمەهنانی کاربای لەسازبکات. هاوکات جیهانیش لە دارکەوتنیدا بە نیگاکان، دەزانێت، بوونی خۆی بە کەردەخات؛ جیهان وەک نیشتمان بە بوونی رەسەن خۆی دەردەخات، بەڵام جیهان بە بوونی نارەسەن هەمیشە بوونی خۆی دەشارێتەوەو بەشکی بەپێی ویستەکە دەردەخاتو دەردەکەوێت. بە نموونە گەرانی شاعیر لە شیعری'شیوەنی دارستان'دا، بە باشی توانیویەتی ئەم دوو جۆرەی روانین و مامەڵەکردن لەگەڵ سروشتدا دەربخات.

کەس نەبوو عیراقی کە هەندە دانا بە
بزانێ شاخ نابێ دارستانی تیا بێ!
ناچاربووین هەناسامان پسپۆری بگانێ،
بزانست سوتاندی ئەم دارستانانە،
هەمووی کرد بە خاووز پشکۆشی ئاغای کرد
ئاغاشمان بە دیاری بە پاشای باغای برد..
ئەستاکە ئەمەین و شاخکی وەک کچکە(٤٥)

تێبینی 'شاخی کچکە' بکەین، لە بەینبردن و ئەتکردنی دارستانە، بەڵام دارستان تەنیا دارکانی نیشانی زانست داوە؛ چونکە زانست تەنیا دارکانی دەبینێت. کاتێک زانست و زانا دێت کچکەی دەکات، واتە بوونی زەوت و رەزیل دەکات. راستە دارستان بە دارستانی نەماوەتەوە، بەڵام راستی بوونی دارستان لەشیعرکەدا دەرخراوە، یاخود دروستتر بڵێین شاعیر گوێی لە ئازاری دارستان بووە؛ گوێلبوون لەم ئازارە بنەمای ئازادی شاعیرە بە بیستنی راستی دارستان. واتە دارستان بوونی خۆی نیشانی شاعیرداوە، نەک تەنیا دارکانی. شاعیریش بە شیعر ئەم راستیەی نیشانی خوێنەرداوە؛ واتە شاعیربوونی خۆی لەنەو تێکستەکەدا خستووەتەووو، نەوەک پەخشان، خوێنەر بەم تێکستە گەران وەک شاعیر دەناسێت، نەک وەک فەیلەسوف، ئەمە لەبەرئەوەی ناسنامەی شاعیرێتی شاعیر لەبەرهەمەکەدا رەنگیداوەتەوە. هەروەک راستی دارستان لای زانست دەرنەکەوتووە؛ بەڵام بە شاعیر راستی دارستان دەرکەوتووەو نیشانیداوە، نیشاندانەکە شاعیرێتی، شاعیریشی نیشانداوە.

لە شیعرەکەدا راستی زانست پێوەست بە دەستاتەوە دەرخراوە. جگەلەوەی مەژووی ئەودەمەی بوونی مرۆڤی کوردو نیشتمانەکەی پێوەست بە داگیرکەرو رووخێنەرانی نیشاندراوە. لەم شیعرەدا گەران راستی دارستانی بە دار دەرخستووەو ناویلناوە(شاخی کچکە) هەر خوێنەرێکی رەسەن ئەم شیعرە بخوێنێتەوەو شاخی بە دار ببینێت

ناتوانێت نیگەرانی نەبێت و وشەی کۆچی نییەتەوە یاد. هەروەها نیگاو پێوەندی و نیگەرانی (گەران)ی شاعیر بە سروشتەوە دەردەخات، ئەم نیگەرانی و ئازادی روانینەی شاعیر راستی دارستانی لە دەمی کێلەکردنیدا دەرخستووە. خوێندنەوەی رەسەنیش گەر ئازاد نەبێت راستی تێکستەکەی بە دەرناکەوێت، ئازادی تەنیا دەرکی نییە، بەڵکو ئازادی بیرکردنەوەو توانای بینینی راستییە. کاتێک بڕیاری هەندێک میتۆد شیعرەکە بە کێش و سەرواو زمان، یان فۆرم و ناوەڕۆک دابەشدەکرێت، ئازادی بینینی راستی شیعر لەناودەچێت و کەمەڵکی شتی لێپشدا خوازراو بە خوێنەر دەردەکەوێتو ئەو شتانەش بوار بە بینینی راستی شیعرەکە نادەن، کە شیعرەکە بریتییە لە کردنی سروشت بە نیشتمان و ماڵ، داهێنان و هێنانقسەی دارستانە بە کۆچی. هەرچەند شیعرەکە باسی رووخانی بوون دەکات، بەڵام کارەکەی شاعیر دەرخەری راستی بوونی دارستان و داهێنانی نهێنی دارستانی بە دارە. وەکچۆن (هەیدەرلین) ئاوابوون و هەرەسی وەک چەمکێکی مۆدێرن گەشەکرد، کە هەموو شتێکی مۆدێرن بەرلەوەی رەنگی ڕەزبەینێ ئاوا دەبێ. بەڵام هەیدەرلین ئاوا نابێت و بەردەوام لە دەرکەوتن و دەستپێکدایە(٤٦).

یەکێک لە کەشە بنەڕەتیەکانی دنیای ڕەخنەی ئەمڕۆ شێوانەدنی راستییە، ئەوەی کاتێک نووسینێک ناتێکست بێت، بەڵام خوێنەری نارەسەن بە تێکستی دانابێت، یان بەپێچەوانەوە. بەڵام سەرئەنجام بەرپرسیارێتی خوێنەری رەسەن، کە بەیاری جیاکردنەوەی بدات. ئەمە ڕەنگە بەووکەش دیکتاتۆرێتی تێدابێت، بەڵام ئەم بیارە رادیکاڵە بە بنەما نییە، بەڵکو لەسەر بنەمای دڵزینەوەی راستییە، کاتێک دەخی شوێنەری راستی و بڕەو و ڕەواجی ناڕاستی تێبینی دەکەین، پێویستیمان بەم جۆرەی ڕەخنەی رادیکاڵە دەبێت. ئیستا لە تێبینیکردنی نەوەندی ڕەشنبیری کوردیدا جۆرە فۆزایەک لە تێکست و نووسیندا هەیە، هەندێک نووسین وەک تێکست و هەندێک وەک ناتێکست، یاخود نووسەرێک بە داهێنانکار دادەنرێت بەئەوەی راستی تێکستنووسیەکەی دەرخرابێت. تێبینی دەکەین سەرچاوەی داهێنانکاری لە راگەیاندنکانەوە بیاری لێدەدرێت، نەک لایەن خوێنەری رەسەنەوە!

دەکرێت ئەم ماماڵەکردنەی زاناکان بەو خوێنەرە بکارهێنرێ بچونین، کە زانستی تەنیا بە بکارهێنان دەوێت، نەک ئەوەی تێبگات و پێوەندییەکی داهێنرانە بە تێکستەوە بکات، تێکست وەک نیشتمان ببینێت، بەڵکو تێکستی وەک بابێت بە خزمەتکردن، داگیرکردنو

بەکارهێنان دەوێت. بەگومان ئەم خوێندنەوە ناتوانێت لە تێکست بگات و تێکستیش بوونی خۆی بە دەرناخات. کاتێک راگەیاندنێک ریکلامی داهێنەری بۆ نووسەرێک دەکات، بۆ ئەوەی ئەو نووسەرە خزمەتی دەزگای راگەیاندنەکە بکات(ئەمە مامەڵەکردنە نەک بەیاردانی رەسەنانە). لەبەرئەوەی گەران مامەڵەکردنی لەگەڵ سروشتدا بە جۆرێکی رەسەنانە بووە، دارستان وەک نیشتمان خۆی بە دەرخستووە، نەهاتووە دار لە دارستان جیابکاتەوە، بەڵکو راستی دارستانی دەرخستووە، بەڵام زانست دوور لە تێگەیشتن لە راستی دارستان خەوزی لە دارستاندا بینیوە، نەک دارستان، بەڵام تێکست خەیاتی نەک ناتێکست.

ناکرێت، خوێندنەری رەسەن لە تێکستدا ناتێکست ببینێت و لە بوونی خەیاوە ناتێکست بە تێکست و بەپێچەوانەوە ببەخشێت، بەڵکو دەبێت لەسەر بنەمای بوونی نووسینەکە بەیاری تێکست و ناتێکست بدات. دیکتاتۆری ئەوکاتە رووئەدات، کە تاک سەنتەری دەبێت، کاتێک لە تیۆری وەرگرتندا، خوێنەر دەکرێتە سەنتەر و بگەڕانەوە بۆ نووسەرو نووسین، وەک بڕیێت نووسین بوونی نابێت و ئەوەی هەیە تەنیا وەرگرە، ئەمە سەینەوەی بوونی نووسین و نیشتمانە. تێکست نیشتمانەو خوێندنەری رەسەن بەئەوەی نیشتمانی بوونی خۆی لەبیر بکات لەنەو ئەو تێکستدا دەژی، بەڵام خوێندنەری نارەسەن تەنیا وەک خودسەنتەری خۆی دەبینێت و بیر لەوناکاتەوە بوونی لە کۆدایە، کە بەگومان بوونی لەنەو نووسیندایە، وەک بوون لەنەو جیهان/نیشتمان یان، لەڕدا ئەو 'لەناو'ێتیە نەک 'لەنەو'ێتی، وەک هایدیگەر دەڵێت"زانین شەوازێکی بوونی دازاینە و لەنەو زەمینەی بوون-لەنەو-جیهانەدا دەدەزرێتەوە"(٤٧).

ماوپێتی ....

سەرچاوەو پەراوێزەکان:

تێبینی: هەمای(س.پ) لەبری گەڵانەوە بە سەرچاوەی پێشوو دانراوە.
* ناونانی بیرکەکە بە ئایدیا کێشەئامێز، چونکە هایدیگەر ڕەخنەی ئایدیا و شاردنەوەی بوون لای ئەفلاتون دەکات. بەڵام ناونانەکەی کێشە نییەو دەکرێت روانین یاخود هەر زاراوەیەکی دیکە دابنرێت.
١ــ مارتن هایدیگەر، بوون و کات، وەرگێڕانی د.محەمەد کەمال، دەزگای سەردەم-سڵێمانی، ساڵی 2013.

٢ــ د.محەمەد کەمال، هایدیگەر و شۆشکی فەلسەفی، دەزگای سەردەم-سلەمانی ٢٠٠٧.
**دەکرێت لەبەری 'نووسین' یان 'بەرهەم' دابنەین، بەڵام بە تێگەیشتنی زیاتر 'نووسین' دانراوە، بە ئاوەی رووبەروی هەمجەری چەمکی جیاواز نەبینەوە. هەرچەند دەزانین نووسین بەرامبەر رەخنە مەودایەکی بەرتەسکی هەیە.
٣ــ هایدیگەر، بوون و کات، لا.١٢٦
٤ــ س.پ، لا، ٥٣-٥٥.
٥ــ د.محەمەد کەمال، بوون و داهەنان، دەزگای سەردەم-سلەمانی، سالی٢٠٠٤، لا، ٣٧.
٦ــ د.محەمەد کەمال، ئەنتەلەجی بنەماتی و بوونی مرۆڤ، چاپخانەی خانی-دهۆک، ٢٠٠٧. لا ١٩-٢٠.
٧ــ هایدیگەر، بوون و کات، لا.٤٣
٨ــ س.، لا .٤٢
٩ــ د.محەمەد کەمال، بوون وداهەنان، لا.٤٠
١٠ــ کەوانەو دانیشتنی ئەنجومەنی فەلسەفی ئاگەرا، لەبارەی کتێبی (بوون و کات)ی هایدیگەر، لەلایەن رامین جیهانبگلو. .http://www.agorapf.org/heidegger3
١١ــ هایدیگەر، بوون و کات، لا .٥٦
١٢ــ س.پ. لا،.٢٧٠
١٣ــ د. محەمەد کەمال، نیهلیزم و رەهەندەکانی بیرکردنەوە، دەزگای سەردەم-سلەمانی، ٢٠٠٥، لا.٥٦
١٤ــ هایدیگەر، بوون وکات، لا .٢٧٤
١٥ــ س.پ، لا .٢٧٧
١٦ــ س.پ، .٥٤
١٧ــ د. محەمەد کەمال، هایدیگەرو..لا .٦٧
١٨ــ هەرەم عوسمان، نیشتمانی فەلسەفە، گۆشتەک لەگەڵ د. محەمەد کەمال، چاپخانەی تاران. لا، ٥٥.
*** زیادکردنی ئەم پشمەرجە پشنیازکەو لەنەو ئایدیای یەکخستنی سەکوچکەکەدا رەنگیداوەتەوە، بەڵام بە وردی باسنەکراوە. هەرچەند بە ئەم زیادکردنە لەگەڵ د.محەمەد کەمال، کە شارەزایە. راوەژم کردووەو ئەوان بە هاوەڵکی رەسەنایەتیان زانیوە.
١٩ــ د. محەمەد کەمال، بوون و داهەنان..لا ١١٥-١٤٠.
٢٠ــ . محەمەد کەمال، فەلسەفەی بوون: لەکۆینەوەیەک لەسەر هزری پاش-مەتافیزیک، ناوەندی هۆشنبیری ئەندێشە-سلەمانی، ٢٠١٤، لا .٢٨٨
٢١ــ هایدیگەر، بوون و کات، لا، .٥٦
٢٢ــ س.پ، لا، .٥٧

٢٣ـ د.محەمەد کەمال، فەلسەفەی بوون، لا ٣٣٠.
٢٤ـ حقیقت و زیبایی، درسهای فلسفەی هنر، بابک احمدی..چاپ بیستم، نشرمرکز-تهران ص-٣٩١-٣٩٥.
٢٥ـ د. یادگار لگیف شارەزووری، دیاردەگرایی، لا، ٤٢.
٢٦ـ هایدیگەر، بوون و کات، لا ١٢٤.
٢٧ـ س.پ، لا، ٢٩٧.
٢٨ـ س.پ، لا ٢٦٤.
٢٩ـ س.پ. لا ٢٦٤-٢٦٥.
٣٠ـ س.پ، لا٢٤٥.
٣١ـ س.پ، لا ٢٥١.
٣٢ـ س.پ، لا، ٢٥٨.
٣٣ـ س.پ، لا..١٤٧
٣٤ـ س.پ، لا، ٢٧٨.
٣٥ـ د.ئازاد ئەحمەد مەحموود، بوونیاتی زمان لەشیعری هاوچەرخی کوردیدا ١٩٨٥-٢٠٠٥، ئەکادیمیای کوردی-هەولێر، ٢٠٠٥. لا ٥٠.
٣٦ـ http://www.ensani.ir/fa/content/105/default.aspx .
٣٧ـ د. محەمەد کەمال، نیهلیزم و.. لا ٥٧.
٣٨ـ هایدیگەر، بوون و کات، لا ٢٥٩.
**** پەموایە نووسین نەوەندەو ناکرێت بە تەکست یان ناتەکست دابنرێت، نووسین نەوەندی جیاکردنەوەیە لەنێوان تەکست و ناتەکستدا، بەڵام لەبەر نەدزینەوەی وشەیەکی گونجاو هەندەکجار نووسین وەک ناتەکست دانراوە.
٣٩ـ س.پ، لا ٢٩٦.
٤٠ـ س.پ، لا، ٢٩٨.
٤١ـ س.پ، لا ٢٨٩.
٤٢ـ د.محەمەد کەمال، هایدیگەرو شەشکی، لا ٦٧.
٤٣ـ س.پ، لا ٦٨.
٤٤ـ کەوانەی رامین جهانبگلو،http://www.agorapf.org/heidegger3.
٤٥ـ دیوانی گەران، محمدی مەلاکریم کەیکردووەتەوو ئامادەی کردووە،سەرجەمی بەرهەمەکانی-بەرگی یەکەم، لەبڵاوکراوەی یەکێتی نووسەرانی کورد-چاپخانەی کەی زانیاری کورد-بەغدا-١٩٨٠، لا٣٨٠.
٤٦ـ بابک ئەحمەدی، حەقیقەت و جوانی-وانەکانی فەلسەفەوجوانی،وەرگێڕانی مەسعود بابایی، دەزگای موکریان-هەولێر-٢٠٠٨، ٦٣٦.
٤٧ـ هایدیگەر، بوون و کات، لا، ١٣٧ .

تەنها کەف و هیچی تر نا … نووسینی : هەرناندێ تۆز

وەرگێرانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) ……

کە هاتە ژوورەوە هیچی نەوت. منیش چاکترین گوێزدانم بە قایشکەدا دەهێنا. کاتێ ناسیمەوە زێندەقم چوو. بەڵام ئەو هەستی بە هیچ نەکرد. بەو ئومێدەی هەستم بشارمەوە لە تیژکردنی گوێزدانەکە بردەوام بووم. گوێزدانەکەم بەسەری پێنجەم تاقیم کردەوە و پاشان خستمە بەر روونا کییەکە. لەو ساتەدا قایش ودەمانچەکەی بە عەسقی قەد دیوارەکەوە هەڵواسی. کەاوە سەربازییەکەشی بەسەر تاخمەکەیدا هەڵواسی. ئەوسا ئاوێ لێدامەوە و بوینباغەکەی شل کردەوە و وتی " گەرمایەکە سەر کەچەڵ دەسوتێنێ یەشم بە بتاشێ." لەسەر ئەسکەمیلەکە دانیشت.
وام مەزەندە کرد کە چوار دەقە بە ریشی نەتاشیبێ. ئەو چوار دەقەیەی کە سەرقاڵی گەڵان و پشکنین بوون بەدوای هەڵەکانمان. هەتاوەکە هەوخساری دەش داگەڵاندبوو. منیش لەسەرخۆ کەوتمە ئامادەکردنی سابونەکە. چەند پارچەیەکم لە سابونەکە بڕی و خستمنە ناو قاپکەوە. تەزە ئاوی گەرمم پێدا کردن و ئینجا بە فڕچکە کەوتمە تێکدانی. یەکسەر کەف بەرز بووە. پاشان وتم " دەنگە کۆکانی تری ناو هەڵەکێت ئەوندەی تە یەشیان هاتبێ" و خەریکی تێکدانی کەفەکە بووم.
"بەڵام دەزانی باشمان کرد. سەرکردەکانمان پێکا. کەمەڵی تەرمیشمان هێنایەوە. هەندەکیشمان بە زیندووەتی دەستگیر کرد. بەڵام زوو هەمووبان لێناو دەبەین"
پرسیم " چێندت بەدیل گرت؟"
"چواردە. دەبە بچینە ناو قووڵایی دارستانەکەوە تا بیان دەزینەوە. تەڵیان لێ دەکەینەوە. یەکیان بە زیندووەتی قوتاریان نابێت."
پشتی دایەوە سەر ئەسکەمیلەکە وەختێ بینیمی فڕچەیەکی سەر بە کەفم بەدەستەوەیە. دەبوو بەروانکەیەکی بکەمە بەر. گومانی تێدا نییە زەر تووڕە ببووم. بەروانکەکەم لێناو چەکمەجەکە دەرهێنا و لە دووری ملی موشتەریەکەمم بەستا. ئەو لە قسەکردن نەکەوت. دەنگێ

وای زانیبێ من سەزم بێ حیزبەکەی ئەو هەیە.
وتی " دەبێ شار ئەو وانەیە فێر ببێ کە ئەو تاوانە چ کاریکەسان ئەنجام دا"
منیش بەدەم بەستنی بەروانکەکە لەسەر ملە ڕەش داگەڕاوەکەیدا وتم " وایە.
"ئەوە نمایشکی سەرکەوتوو بوو، ها؟
وتم " زۆر باش بوو". هووم بڕۆ لای فڕۆکە وەرچەرخاند. کابرا بە ماندووبوونکی زۆرەوە چاوکانی نووقاند و دانیشتبوو چاوەڕوانی ئەوەی دەکرد سابونکی جوان لە دەم و چاوی بدەم. هەرگیز ئاوا لەم نزیک نەبوو بوو. ئەو تاوانە فەرمانی بە هەموو خەڵکی شار کرد بنێ هەیوانی قوتابخانەکە بێ بینینی ئیعدام کردنی چوار یاخیبوو. لەوێدا بەڵکەوت هووو بینیم. بەڵام دیمەنی شواندنی تەرمەکان وای لێکردم سەرنجی وخساری ئەو پیاوە بدەم کە سەرپەرشتیاری هەموو شتکانی دەکرد. ئەو وخسارەی ئەستا لەبەردەستمدایە. بەدنیاییەوە وخسارکی جوان نەبوو. ئەو ڕیشەیشی کە تازک پیرتر لەتەمەنی خەی نیشانی دەدا لەی نەدەهات. ناوی تەرس بوو. کاپتن تەرس. پیاوی خەیاڵکان چونکە کەی تر بجگە لەو بیری بە ئەوە دەچوو یاخیبووکان بەڵووتی ئیعدام بکات و ئینجا نیشانە لە تەرمەکان بگرێ؟ دەستم کرد بەوەی قاتک سابون لە دەموچاوی بدەم. ئەو بەردەوام چاوکانی نووقا بوون.
وتی " ئەستا لەم گەڵێ بە هیچ زەحمەتییەک یەکسەر خەوم لەدەکەوێ بەڵام ئەم دوای نیوەڕۆیە ئیشم گەلێ زۆرە". لە فڕۆچە پیاهەنان بە دەموچاویدا وەستام و بە حەز و ویستکی درزنانەوە پرسیم "گوللەباران کردنتان هەیە؟"
"شتکی لەو جۆرەیە بەڵام تازک هەواشترە"
دەستم کرد بە فڕۆچە پیاهەنانی ڕیشی. دەستکانم دیسانەوە کەوتنەوە لەرزین. کابرا هەستی پێندەکرد و منیش ئەمەم پێخۆش بوو. بەڵام خۆزگەم دەخواست کە هەر نەهاتایە. لەوێ دەچوو کە ئێندامگەلێ زۆری حیزبەکەمان بینیبێتیان کە هاتە ژوورەوە. ئەو دوژمنەی لەژێر یەک بنمیچدا کەمێک هەلومەرجت بەسەردا دەسەپێنێ. منیش ناچار بووم وەک هەر کەسکی تر لەسەرخۆ و جوان وەک هەر موشتەرییەک ڕیشی بتاشم. خەم بگووشم تا نەهێڵم دڵۆپە خوێنکی لە بێتەخوار. وریا بم ببینم ڕیشە پژنکەی چەقکەم گومڕا نەکات. ببینم پستکەی پاک، نەرم، تەندروست بێتەوە و کە دەستی پیا بهێنم هەست بە هیچ مووێک نەکەم. بەڵێ من یاخیبوویکی نهێنی بووم و لەهەمان کاتیشدا سەرتاشکی خاوەن ویژدان بووم و زۆر شانازیم بە پیشکەمەوە دەکرد. ئەم ڕیشە چوار ڕۆژیەی کاپتن بە من بەرنگاربوونەوەیکی گونجاو بوو.

گوزانەکەم گرتە دەست و دەمەکێم کردەوە و دەستم بەریش تاشینی کرد لە لاجانگیەوە بەرەوخوار . گوزدانەکە جوان موەکانی دەتاشی. ێیشی زبر و ڕەق بوو. زەر درژ نەبوو بەڵام پژن بوو. نەختە نەختە پستەکەی بەدەردەکەوت. گوزدانەکە کڵەی دەهات، دەنگەکی باوی دەردەهێنا وەک کەبوونەوەی کەفەکە و تکەڵبوونی لەگڵە موەکانی لەواری گوزدانەکە. وچانەکم دا و لە کورتە ساتەکدا پاکم کردەوە و دیسانەوە گوزدانەکەم بە قایشەکەدا هێنایەوە و تیژم کردەوە. چونکە من سەرتاشم و دەبێ کارەکەم بەجوانی ئەنجام بدەم. کابرا چاوەکانی نووقاو بوون و ئەستا کردیەوە. لەژێر بەروانکەکەوە دەستەکی جوڵاند و بەو جگایەی دەموچاوی خەی هێنا کە تاشرابوو. ئینجا وتی " سەعات شەش وەرە بە قوتابخانەکە" منیش بەدەنگیەوە وتم"هەمان بەزمەکەی ئەو ڕۆژیە؟"
وتی " لەوانیە خەشتر بێ"
" بێنیازی چی بکەی؟"
"جارێ نازانم، بڵام خەمان دەخەش دەکەین"
جارێکی تر پاڵی بە ئەسکەمیلەکە دایەوە و چاوەکانی نووقاندەوە. منیش بە گوزدانەکەمەوە سەلارانە لای نزیک بوومەوە و وتم "بێنیازی سزای هەموویان بدەی؟"
"بڵێ هەر هەموویان".
کەفەکە بە دەموچاویەوە وشک دەبوو. دەبوایە پەلە بکەم. لە ئاوێنەکەوە تەماشای شەقامەکەم کرد. بینیم وەکو جاران بوو. دوکانی بەقاڵەکە دوو سێ موشتەری تیا بوو. ئینجا تیلەیەکی چاوم بەیەسەعاتەکەی قەد دیوارەکە بینیم سەعات دوو و بیست دەقیقەی پاش نیوەڕۆیە. گوزدانەکە سەربەرەوخوار لە تاشینی خەی بەردەوام بوو. ئەستا خەریکی لایەکی تری لاجانگیم. ئەو مرۆڤ کوژە ێیشکی پەی هەبوو. دەبوایە ێیشکەی وەک هەندە شاعیریان قژە بهەشتایەوە. جوان لەی دەهات. زەر کەس نەیان دەناسیەوە. زەرتر لەبەر ئەوتا کراسەکەی کەفاوی نەبە، بەباشم زانی هەوە بدەم دەوروبەری ملی بە نەرم و نیانی داپۆشم. لەوە بەدەنیایەوە چونکە موەکان هەرچەند نەرمیش بن بڵام لوول بووبوون، بەیە دەبوایە گوزانەکە لەهاتوانە بگرمە دەست. ێیشکەی پژن بوو. دەنگە یەک کونی بچووک بکرتەوە ببتە هەی ئەوەی مەواری خوەنی لە بە. سەرتاشی چاکی وەکو من شانازی بەوەوە دەکات کە نەهەڵە شتی لەم جۆرە لە موشتەرییەکەی ەوو بدات. ئەمەش موشتەرییەکی زەر چاک بوو. چەند لە ئەمە بە فەرمانی ئەو کوژراوە؟ چەند لە ئەمە بەفەرمانی ئەو کەڵەلا (لەتوپت) کراوە؟ چاکترە هەر بیری لە نەکرتەوە. تەرس نەیدەزانی من دووژمنی ئەوم. نە ئەو و نە خەکیتر نەیاندەزانی. من زەر نهەنی بووم و جگەلە

چەند کەسێک، کەسیتر نەیدەزانی بەتەواوەتی چی دەکەم. من هەموو جارێ شەشگەڵکانم لە هەڵسوکەوتی تەرس لە ناو شار و چ پیلانێکی هەیە بە هەڵسان بە هەرش بە گرتنی یاخیبووەکان ئاگادار دەکردەوە . بەیە زۆر زەحمەتە شیکاری ئەوە بکەم کە ئێستا لەبەردەستم دایە و لێی بگەڕێم بەئاسانی ریشی بتاشم و بەزیندوویی لەدەستم دەربچێ. ئێستا پیشکێی تەواو تاشرا و گەنجتر دیارە. باری لەچاو ئەو ساڵەی هاتە ئەم شارەوە سووکترە. خێی هەرکەسێک سەردانی سەرتاش بکات دەبێ ئاوا دەرکەوێ. لەژێر گوێزدان پیاهێنانەدا تەرس بووژایەوە، بووژایەوە چونکە من سەرتاشێکی باشم، باشترین سەرتاشم لە شارێکە(ئەگەر هەڵەخەم بدەم وا بڵێم). هەندێ کەفی تر لەژێر چەناگەی بوو هەڵک لەسەر قوڕقوڕاگەی بوو لەسەر بڕەی خوێنەکێ. دونیا بێ وا پرووکاوە. هەنگێ تەرسیش وەکو من شەڵاڵی ئارەق بووبێ. بەڵام ئەو نەدەترسا. هەمن و لەسەرخێ بوو، تەنانەت بیری لەوەش نەدەکردەوە ئەم دوای نیوەڕۆیە چی لە زیندانییەکان دەکات. لەلایەکی تریشەوە، بەو گوێزدانەی بەدەستمەوەیە کە بەسەر پێستی دەموچاویمدا دەهێنا هەوێی دەدا نەهێڵێ خوێنەکێ لەو کونە بچکۆلانەوە تێبزێ. بزانێ ناتوانم جوان بیر بکەمەوە.. ئەی بەخەر نەیەیت. چونکە من شەشگەڵم نەک مرۆڤکوژ. چەند ئاسانێ بیکوژم و شایانی کوشتنیش. ئەڕێ بەڵاست شایانی کوشتنێ؟ نەخێر! ئەوێ چ ئەهریمەنێکێ! هیچ کەس شایانی ئەوێ نییە کەسێکی تر بکاتە قوربانی و ببێ بە مرۆڤکوژ. چیت لەمە دەست دەکەوێ؟ هیچ. هەندێک دێنێ پشێوێ و هەشتا هەندێکیتر بڕەوێن. یەکەمکان دووەمکان دەکوژن و ئینجا ئەوانی تر و ئیتر بەو جۆرێ تا دەریایەک لە خوێن هەڵدەستێ. دەمتوانی قوڕگی هەروا لرخ لرخ هەڵدەم. دەمتوانی بواری نەدەم فزێ بکا بەتایبەتی کە چاوکانی نووقابوون و نە ئەو چەقێ دەمتیژەی دەستم و نە بریسکانەوەی چاوکانی نەدەدیم. بەڵام من وەک تاوانکارێکی ئاستەقینێ دەلەرزیم. لە قوڕگییەوە خوێن بەسەر بەروانکەکێ و ئینجا کورسییەکێ و دەستەکانم و پاشان زەویییەکێ فیچقەی دەکرد. دەبێ دەرگاکێ دابخەم. خوێنەکەش هەواش هەواش فیچقەی دەکرد گەرم،لێ بن نەهاتوو، هەچکەبەستوو سوورو گەش هەچکەی بەست تا گەیشتێ شەقامەکێ. من دەنیام ئەو قورگ بڕینێ ، ئەو هەڵدڕینێ قووڵێ، هیچ ئازاریکی نابێت. هەست بە ژان ناکات. بەڵام ئەی چی لە لاشەکەی بکەم؟ لە کوێ بیشارمەوە؟ دەبێ ئابکەم و هەرچیم هەیە جێی بهێڵم. دەبێ سەری خەم هەڵبگرم و دوور دوور بکەومەوە. بەڵام دەکەوێ شوێنم تا دەمدەزنەوە.' بکوژەکەی کاپتی تەرس کە زۆر ترسنۆکانێ قوڕگی هەڵدەی وەختێ خەریکی ڕیش تاشینی بوو." لەلایەکی تریشەوە" تەڵەی هەموومانی کردەوە، ناوی سەرتاشەکێ دەڵێن(لەڕێ ناوی من دەهێنن). سەرتاشێکی

شارەکە بوو، کەس نەیدەزانی کە بەرگری لە داواکانمان دەکات.
ئەی هەموو ئەمانە چین؟ مرۆڤکوژن یان قارەمان؟ چارنووسم بە لەواری ئەو چەقیەوە بەندە. دەتوانم تۆزێک زیاتر دەستم بسووڕێنم و گوێزدانەکە زیاتر دابگرم و قووگی ببڕم. پەستەکە وەک پارچە ئاوریشمێک ، وەک لاستیکێک، وەک قایشێک لێک دەبڕتەوە. هیچ شتێک وەک پەستی مرۆڤ ناسک نییە و بەردەوام خوێنیش لەوەدا ئامادەیە فیچقە بکات. چەقەی لەم جارە شکست ناهێنێ. ئەمە باشترین چەقەمە. بەڵام قوربان نامەوێ ببم بە مرۆڤکوژ. تۆ هاتووی بە لام تا ئێش بتاشی. منیش کارەکەم شارەفمەندانە ئەنجام دەدەم...نامەوێ دەستم بە خوێن سوور ببێ. تەنها کەف و هیچیتر نا. تۆ خەڵک ئیعدام دەکەیت و منیش سەرتاشم. هەرکەس جۆرەی خۆی لە نەخشەی شتەکاندا هەیە. بڕەی وایە جۆرەی تایبەت بەخۆی هەیە.
ئیستا چەناگەی ساف و لووسە .کابرا دانیشت و سەیرێکی ئاوینەکەی کرد. دەستی بە پەستی دەموچاویدا دەهێنا و هەستی بە تازەیی و نوێبوونەوە دەکرد.
وتی سوپاس بۆرۆ لای عەسقییەکەیی تا پشتێن و تاخم و دەمانچەکەی ببەستێ. ڕەنگم پەیبوو؛ هەستم دەکرد کراسەکەی بۆرم خوساوە. کاپتن تۆرس خۆی بەستا و دوای ئەوەی قژی داهێنا یەکسەر دەمانچەکەی خستەوە ناو کیفەکەی. کاوەکەی کردە سەر. لەگیرفانی پانتۆڵەکەیەوە کەمێک وردەی دەرهێنا و هەڤکەی خەمی دامێ. بۆرۆ دەرگاکە هەنگاوی نا. لەبەردەم دەرگاکە بە ساتێک هەڵوەستەیەکی کرد و ئاوڕێکی لێدامەوە و وتی :
"پێیان وتم بەمە بەردەستت دەمکوژی. منیش هاتم بزانم دەمکوژی یان نا. کوشتن ئاسان نییە. ئەم قسەیە لە من وەربگرە" و ئینجا بە شڤامەکەیا بۆرۆ خوار کەوتە هەنگاو نان.

بەکورتی دەبارەی هەرناندێ تۆڵەزی چیرۆکنووس
هەرناندێ تۆڵەزی چیرۆکنووس لە بیست و دووی ئازاری ساڵی ١٩٠٨ لە شاری بۆگۆتا لە وڵاتی کۆڵمبیا لە دایک بووە و هەر لەوێش خوێندنی تەواو کردووە. هەرناندێ هەر زوو کەوتە نێو دونیای ڕۆژنامەگەریەوە و لە ژمارەیەک گۆڤار و ڕۆژنامەی پێ خوێنەری ئەو سەردەمەی کۆڵمبیا وەک ئەندامی کارای دەستەی نووسەران کاری کردووە. بەڵام تا ساڵی ١٩٥٠ کە کچێرۆکیکی بەناو نەبەوە، ناوی دەرنەکرد. چیرۆکە تراژیدیا – کۆمیدیکانی بۆگۆتای وریایین وەک چاودێرێکی زۆر هەستیاری ژیانی هاوچەرخ و بەتایبەتیش ئێش و ئازارەکانی خەڵکی ڕەسەنی وڵاتەکەی. لە سەردەمی ئەو نووسەرە وڵاتی کۆڵمبیا ژمارەیەک شەڕی ئەهلی و دیکتاتۆری سەربازی تێدا دەگوزەرا

. هەرناندێ خۆشی قوتابی مێژوو بوو و ئاگاداری ئەو بوو کە ئەو سێ هێزە یاخیبووەی سەدەی نۆزدە وەاتەکەیان دابەشکردە سەر سێ وڵات : کۆمبیا و ڤێنزوێلا و ئیکوادۆر. ئەم نووسەرە ماوەیەک ئەندام پەرلەمان بووە و پاشان نوێنەری وەاتەکەی بووە لە نەتەوە یەکگرتووەکان.
هەنگێ بەناوبانگترین بەرهەمی ئەم نووسەرە کورتەچیرۆکی " تەنها کەف و هیچی تر نا" بێ. ئەم چیرۆکە لە قەناغەکانی ئامادەیی خوێندنی خوێندکارێ ئیسپانییەکان لە ئەمریکا دەخوێنرا. هەرناندێ تەمەز لەساڵی ١٩٦٦ کەچی دوایی دەکات و ماڵئاوایی لە خەمی ژیان و دنیای نووسین دەکات.

-_____

سەرچاوەکان :

1- http://www.tc.umn.edu/~ston0235/3302/readings/tellez.pdf

2- http://en.wikipedia.org/wiki/Hernando_T%C3%A9llez

فلامینکۆ ..سەمای قەرەجەکان … حەیدەر عەبدوڵەحمان

ئەگەرچی تا ئێستا زۆر زانیاریی دەربارەی موزیك و سەمای فلامینکۆ لە مێژوودا ونە،بەڵام ئەوە دەزانین کە فلامینکۆ هونەرو کولتوورێکی رەسەنی خواروو‌ی ئیسپانیایە کە جاران پێیان دەگوت ئەندەلوس و هەر لەو هەرێمەشەوە نەشوونوومای کردووە و بۆ هەموو جیهان بڵاو بۆتەوە .
هەندێ لە توێژەران بنەچەی راستەقینەی فلامینکۆ دەگەڕێننەوە بۆ شارستانیەتی ئیبیری کۆن،بەڵام پێشکەوتنی فلامینکۆ بە فۆرمە نوێکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی پانزەهەم لە سەر دەستی ئەو قەرەجانەی لە هیندەوە هاتبوون،واش زانراوە کە فلامینکۆ کەوتۆتە ژێر کاریگەری موزیکی قەرەجە موسڵمان و یەهودەکان و ئەو موزیکە گوزارشت کردنە لە ئەشکەنجەو ئازاری چەوساوەکان و ئەو ستەمکارییەی دەرهەقییان کراوە،یەکێ لەوان جەورو ستەمەکانی پاشای ئیسپانیا و ئەلیزابیسی

شا ژن بووه ،کاتێ سا‌ی 1492 به‌یاننامه‌یه‌کی ده‌رکردوه‌و تێیدا داوای ئه‌وه‌ی کردووه که هه‌ر که‌سێك له‌و مه‌مله‌که‌ته بێت و ئاینێکی غه‌یری ئایینی کاسۆلیکی هه‌بێت ، ده‌بێت ئاینه‌که‌ی خۆی بگۆڕێت بۆ مه‌سیحی ،به تایبه‌ت قه‌ره‌جه‌کان و موسۆمان و یه‌هوده‌کان ..بۆیه خه‌ڵکه‌که به موزیك و سه‌ما گوزارشتییان له‌و خه‌مه‌ی خۆیان کردووه.

هیندێزه‌کانیش که له باکوری هیند له شێوه‌ی شه‌پۆله کۆچه‌وه دوای گه‌انییان به ئه‌وروپای ناوه‌است هاتوونه‌ته ئیسپانیا ،له هه‌مان کاتیشدا کۆمه‌ڵه قه‌ره‌جێکی تریش له ئه‌فریقیاوه ،موزیکه‌کانی خۆیان له گه‌ڵ خۆیاندا هێناوه‌ته ئه‌و ناوچه‌یه، ئیدی ئه‌و قه‌ره‌جانه تێکه‌ڵ به خه‌ڵکی ئه‌و ناوچه‌یه بوون و گۆرانی فلامینکۆ به هۆی ئه‌وانه‌وه له ناو خه‌ڵکیدا بۆاو بۆته‌وه،خه‌ڵکیش ئاره‌زووی گوێ گرتنیانی کردووه، چونکه ئه‌و موزیك و گۆرانیانه فۆرمێکی پڕ له خه‌م و په‌ژاره‌ییان پێوه دیار بووه، دوای ئه‌وه‌ش که پاشا کارڵۆسی سێیه‌م مافی یاسایی پێده‌دا ، هۆنه‌ری فلامینکۆ زیاتر ته‌شه‌نه ده‌کا،به تایبه‌ت له چایخانه‌و قاوه‌خانه‌کاندا.

فلامینکۆ سێ ره‌گه‌زی سه‌ره‌کی ده‌گرێته خۆی که بریتین له :

گۆرانی ـ سه‌ما ـ گیتار_ جگه له چه‌پڵه‌ی ده‌ست ،به‌ام گۆرانی سه‌نته‌ری بنه‌ڕه‌تیه و سه‌ماکار به جه‌سته‌ی خۆی به‌رجه‌سته‌ی وشه‌کان و سۆزی گۆرانی بۆژ ده‌کات به ئه‌کشنی جه‌سته، گیتاریش ڕۆڵی گۆرانی بۆژو موزیك ته‌واو ده‌کات و یاریده‌ی به‌رجه‌سته‌بوونی ده‌دات.
وۆرای ئه‌و حوزنه‌ی باڵی به‌سه‌ر هونه‌ره‌که‌دا کێشاوه به‌ام گوزارشت له شکۆمه‌ندی وهێزو هه‌ستیاری و جوانی ئاواز ده‌کات .
فلامینکۆ پشت به ئه‌کشن ده‌به‌ستێت ، به تایبه‌ت ئه‌کشنی ده‌ست و قاچ که به‌ره‌و هۆور بوونه‌وه ناچێت ، به پێچه‌وانه‌وه ریتمی فلامینکۆ هه‌میشه به‌ره‌و بۆند بوون ده‌چێت،ئه‌کشنی جه‌سته ته‌نها له سه‌ر ریتمی موزیك نیه ، به‌ڵکو له‌سه‌ر ریتمی گۆرانی بۆژو ئه‌کشنی سه‌ماشه.
ئیدی موزیکی فلامینکۆ ته‌نها له چوارچیوه‌ی ئیسپانیادا نه‌مایه‌وه ، به‌ڵکو بۆ زۆر له وڵاتانی دنیا بۆاو بۆوه و زۆر له گه‌لانی دنیا ده‌هاتنه ئیسپانیا بۆ ئه‌وه‌ی فێری موزیکی فلامینکۆ بن .

گیتارژه‌نه‌کانی فلامینکۆ ڕۆڵکی کاریگه‌ریان هه‌بوو له بۆاوبوونه‌وه‌ی ئه‌و هونه‌ره بۆ وڵاتانی ئه‌وروپی، دیارترینیان گیتار ژه‌نی به‌ناوبانگ (باکۆ دیلۆسیا) بوو،که له رووی لیهاتوویی گیتار ژه‌نین و ته‌کنیکی گیتار له ئاستێکی جیهانیی به‌رز دابوو، باکۆ هه‌ر له ته‌مه‌نی حه‌وت ساڵییه‌وه گیتار ژه‌نینی له برا گه‌وره‌که‌یه‌وه فێر بوو،

چونکه ئەویش هاوشێوەی براکەی ئاشق بە گیتار بوو، جگە لە (باکێ دیلێسیان) چەندین بلیمەتی دیکەی فلامینکێ لە هونەری هاوچاخ دا ناویان هەیە لەوانە :
1. تیپی جیبسی کینگ
2. مانێلێ کاراکێل
3. تێماتیتێی ئیسپانی
چەندین تیپ و هونەرمەندی تر کە ڕۆڵی کارایان هەبووە لە بڵاو کردنەوەی ئەو هونەرە بێ هەموو جیهان .

لە فلامینکێدا گێرانی پنتی سەرەکی هونەرەکانی دیکەی فلامینکێیە، پاشان سەما کە وشەو سێزی گێرانی بژێ لە ریگەی جەستەوە بەرجەستە دەکات ،ئینجا گیتار ژەن دەبێتە تەواو کەری هەردوو هونەری گێرانی و سەما، نووسەری ناسراوی ئیسپانی کێستیلێ دەڵێت : هونەری فلامینکێ هێزو گوزارشت بەخشین و ستاتیکای ئاوازە کە ئاوێزانی یەکتر بوونە،سەما کارانی فلامینکێ هەمیشە بە جەستەی خێیان توانییوویانە دژی ستەمکاری بوەستن ،هەمیشە ئەو سەماکارە پەلو پۆکانی خێی دەکات بە ئامرازێکی هێمادار، کە بینەر بتوانێت لەو سەمایەدا گەلێك هیما بخوێنێتەوە،ئەو ئەکشنانەی سەماکاریش هەرگیز بەرەو خاو بوونەوەو هێمنی نواندن نانێن بێ ئەوەی ئەتمۆسفیرێکی ڕەمانسیت بێ دروست بکەن بە پیچچەوانەوە ریتمی فلامینکێ بە بەردەوامی بەرەو بەرز بوونەوە ی ریتم دەچن ،جەستەی سەماکار لە فلامینکێدا هەر تەنها لە سەر ریتمی موزیك ناجولێتەوە ،بەکو زێتر لە سەر ریتمی دەنگی گێرانی بژێ، لەو کاتەشدا جولانەوەی سەماکار ئیجگار خێرایە ، کە بینەر لە ڕیگەی بیستنی ریتمی جولانەوەی پێیەکانی سەماکار دووچاری نامێ بوون دەبێت لە ڕووی خێرایی ریتمی پێ .
هەر کێستیلێ دەڵێت : هەر تەنها ئیسپانیەکان بە مامۆستای زمانی جەستە نەمانەوە،کە تێیدا قەرەجەکان خۆشەویستی و مردن لە یەك جەستەدا بەرجەستە بکەن ئەوەتا دوای ئەوەی ئافرەتە نەرویجیەکان بە شەپۆل ڕوویان لە ئیسپانیا کرد بێ ئەوەی فێری هونەری سەما بن، بە تایبەت لە ئێسلێ،بێ ئەوەی بەشێك لەو هونەرە جوانە بگوازنەوە وڵاتی خێیان .

ناودارترین سەماکاری فلامینکێ ماریا بەخێسە،کە لە شاری ئیشبیلیەی ئیسپانی لە دایك بووە و بە گەورەترین داهێنەر دەژمیردرێت لە جیهاندا لە سەمای فلامینکێدا، ئەو لە ڕیگەی ئەو ئەدا سەرسورشێنەرو جەستە پلاستیکییەی هەیەتی هەمیشە بە دوای فۆرمی

تازەدا دەگەڕێت بۆ ئەوەی بتوانێت بە پێی تێپەڕبوونی سەردەم بەرهەمی جوانترو نوێ تر لە فلامینکەدا بە دەست بهێنێت،لە هەمان کاتیشدا مانایەکی قووڵتر بەرخسێنێ لە سەمای فلامینکەدا .
ماریا دەستپێکی کارەکانی لە گەڵ تیپی ئەنتەنێ جادس بوو،لە ڕێگەی نمایش کردنی هەردوو شانۆگەری (کارمن) و(زەماوەندێکی خوێناوی) دواتریش دەرهێنەر کارلۆس ساورا کردینی بە فیلمی سینەمایی ..فلامینکۆ لەو دوو شانۆگەریەدا خاڵێکی وەرچەرخانی گەورەی بە خۆیەوە بینی ،چونکە دەرهێنەر لە ناو ئەو دوو شانۆگەریەدا توانی سەمای فلامینکۆ بە شێوەیەکی هونەریی زۆر باڵا ئاوێزانی دراما بکاو بە یەکەوە وروژاندنێکی زۆر لە سەر شانۆدا دروست بکەن …

یەکێك لە لایەنە هەرە جیاوازەکانی کاری ماریا ئاوێتە کردنی فۆرمی کلاسیکە بەفۆرمی هاوچاخ ،ئەمە وای کردووە کە فلامینکۆ تەنیا لە سەر قەدی خۆی نەمێنێتەوە و هەمیشە لە گۆڕان دابێت ، ئەمە وای کردووە کە باخیس بە پێشەنگی نوێخوازی سەمای فلامینکۆ دابندرێت لە مۆژوودا .
لە وڵەوە ئەو سەماکارە ئیسپانییە داهێنەرە چەندین خەڵاتی بە نرخی بە دەست هێنا، لەوانەش خەڵاتی نەتەوەیی نەخشەسازی سەما بۆ ساڵی 1996،خەڵاتی نەتەوەیی بۆ سەما ساڵی 2002 ، خەڵاتی لیونی ماسینی 2004
گەرانی لە فلامینکەدا کە لە فۆلکلۆرکی میللییەوە وەرگیراوە و فۆرمکی پەژارەیی پێوە دیارە ، گوزارشت لەو ستەمکارییانە دەکات کە بەرامبەر بە قەرەجەکان کراوە و بە ئاوازکی ریتم هەمە ڕەنگ دەگوترێنەوە ،کە هەندێ لە مەقامەکانی چوارگاو پێنج گا دەگرێتەوە .
ئەوەی گەرانی فلامینکۆ دەڵێت دەبێت توانایەکی زۆر لە ئەدای دەنگ و هەستکی ناسکی هەبێت ، ئەو گەرانی بۆژە بە دەنگکی خەمناك کەمەڵ سەربوردەو چیرۆك و بە سەرهاتی تاڵی میللی دەگێڕێتەوە ، کە بتوانێت کارۆك بکات لە پاڵ موزیك و سەما بینەر بوروژێنێ ، بە تایبەت لەگێڕانەوەی داستانەکانی ئەڤیندارکی کۆن دا .

لە فلامینکەدا سێ جۆرە گەرانی هەیە : گەرانی قوڵ ـ کە لێواو لێوە لە بەسەر هات و چیرۆکی تراژیدی ، گەرانی مام ناوەندی کە لە دەربڕینی خەم و پەژارەییدا لەوەی یەکەمیان سووك تۆرە ، هەروا گەرانی سووك ـ کە ریتمەکەی خێراترە و هاوشان لە گەڵ کیتارە دەڕوات ،باس لە خۆشەویستی و ئاسوودەیی دەکات .

جلو بەرگ و بەکارهێنانی ڕەنگ فۆرمکی تایبەتی خۆیان هەیە لە

فلامینکۆ و ئەستاش لە کاتی نمایش کردنی سەمای فلامینکۆ ئەو فۆرمە تایبەتیە پارێزراوە ، بە تایبەتیش ڕەنگی سوور کە هێمای خوێن و ستەمکاری دەگەیەنێت .
لە جلوبەرگی فلامینکۆدا بایەخی زۆر بە ڕەنگی گەرم دەدرێت ، چەندین چینی گوڵ دەخرێتە سەر سەری نمایشکار،ئەو پێشاکانەش لە لایەن گەورە شارەزایانی بواری پێشاکی فلامینکۆوە دیاری دەکرێت ، بە هەزاران مەتری کوتاڵی ڕەنگاو ڕەنگ لە سەر سەکۆی نمایش ڕادەخرێت ، ئەو ئیکسسوارو جلو بەرگانە دەگۆڕێن بۆ ئەوەی بینەر لە کاتی نمایشدا هەستی پێ بکات .
بۆیە کراسی فلامینکۆ ئێستا بەناوبانگترین پێشاکی کولتووری ئیسپانیایە .

مۆراڤکانی مایکۆ ... شیعری : عەبدوڵا سەیمان(مەشخەڵ)

بۆ (مایکۆ)ی هاوکارم کە لە پێکدا جێی هێشتم

مایکۆ زوو زوو دەچووە قوژبنی تەفکرین و جگەرەی غەمی دەکێشا
غایلەی دەکرد بەوەی ئاژەک ئاسمانەکان ببڕێت و ببێ بە موشەکێ لە عەشق
کە پێدەکەنی، کەناریەکان بۆ بۆخسەت قۆفزەکانیان جێدەهێشت
بۆئەوەی بیر لە فڕین بکەنەوە
کە تووڕە دەبوو تەرازووی میزاجی ژیان لاسەنگ دەبوو
وەک لاسەنگی ئەو چەوسانەوە نەگریسەی ئەمڕۆ یەخەی مرۆڤ ئەگرێ
مایکۆ بە مۆراڤەوە باسی وەسوەسەکانی خەی بە باران دەکرد
دەیوت چ خۆشە لە جوغزی ژیانەوە بڕوانیتە کەلە قەبرەکانی غەدر
بڕوانیتە گەمە وشکبووەکانی زەمەت
لە جوغزی جوانییەوە وێنە و نیگارەکانی سەر دیواری تەمەن بنەخشێنێ
مایکۆ حەسرەتە ڕەنگاوڕەنگەکانی وەکو پرچی درێژی کرێبسکایا دەهێنیەوە
دەیوت چ دەبێ ئەگەر ئینسان سەروەری عەقڵ و بیرکردنەوەی خەی بێ

چ دەبێ ئاگری خۆزگە ستەم هەڵکروزێنێ
هەڵاواردن تەنها لەنێو لاپەڕەکانی دیرۆکدا بخوێنیەوە
مایکۆ بەدەم جگەرە کێشانەوە هەموو شەممەیەک قاوەیەکی تاڵی
تەنیایی لەگەڵم دەخواردەوە
دەیوت نەشت بێ.. مەشخەڵ گیان.. قاوە تاڵەکەت نۆش بکە
پرسیارەکان دەوریان داوین و خەریکین دەینێ خنکان
تا لە پەرەزی تەکەشان وەک سەرخۆشکانی ئەمانی دایکی گەرگی نەبین
بێ ئێستەرێ
نەبین بێ دەنگ
تا ئاسێ نەچەمێتەوە سەرچەکان
هەتاو نەبێ بە ناسنامەی دەمی گیرفانی ئەبواری کانی سێوداسەری
ئازادی
هەناسەکان نابینین بۆن و خەیان لە دەریاچەی ئۆخەی هەڵبکەشن
ئینسان نابینین لە پێت و زنجیر و کێت ڕزگاری بێ
نابینین نا نابینین قێت هەتاو تاریکیی ئاو بنێ
مایکۆ ئێستا لە پەنجەرەی تاریکییەوە دەڕوانێتە من و ئێوە
لەنێو گەردا خەی بێ خەونکانی دونیای دادپەشە
جلی ئومێدی لەبەردا و پشوو درێژ چاوەڕوانێ
چاوەڕوانی هاتنە دەرەوەی ئەمریە لە سەردابەکانی ژیان
چاوەڕوانی بروسکەی هاوارە مەزنکانی هەزی ستەمدیدەیە چەخماخە
بدات
چاوەڕوانێ گەردوون جاویدانێ لەبەردەم هانگاوەکانی ئینسان بکەوێتە
سەما
مایکۆ ئەیی .. وەک چۆن ئووبار دێت و دەڕوا
بەڵام دوای خەی چەند شیعرێک و ئومێدێکی گەش و ئوونای
پارکێک لەقسەی نەستەق و
ئووبارێک لە پێکەنین و
دەونێکی لە یادەوەریی بێ جەهێشت
ئێستا من دوای چوونی مایکۆ، لەهەمان سووچ جگەرەی غەم دەکێشم و
هەمان کاسکێتی ئومێد و خەونی مایکۆم لەسەردایە
هەر بێ چاویلکەکەی مایکۆ دەڕوانمە کتێبەکان،
کتێبە سوور و گەشکان وشکانی وەک هیمەگلۆبین سوور سوور دەتکێنە
خوێنمەوە
گەر ئیجازەی ئەوەی ئازیزیشم هەبێ شەممەی دادێ دەچمە سەر گۆڕەکەی
مایکۆ
ئەم شیعرەی وا دەیخوێنمەوە، بێ دەنگی بەرز
بێ دەی پێ لە ئومێد و خەون و ئاوات بێ مایکۆی دەخوێنمەوە.

کانوونی یەکەمی ٢٠١٦

تێبینی :
مایکڵ : هاوکارم بوو و لە ساڵی ٢٠١٣ کتوپڕ مەرگ ڕاپەڕچی کرد.
کرێبسکایا : نادیجدا یان نادیە کرێبسکایا(١٨٦٩ – ١٩٣٩) خەباتگێڕی بەلشەفی و سیاستمەدار و هاوسەری لێنین بوو.
ڕەمانی دایک : لە نووسینی نووسەری مەزن مەکسیم گۆرگییەوە و ساڵی ١٩٠٦ بەاو کراوەتەوە.

بڵاوکراوەی بە پێشوو ژمارە 5

بە پێشوو بڵاوکراوەیەکی سیاسی سۆشیالیستییە بە خوێندنەوەی ژمارە 5 کلیکی ئێرەبکەن ...